

Detsember 2011

Hind 2.80€/43,81

MAAMAJANDUS

Tootmine • Ökonoomika • Teadus

Eesti traktoripark uueneb jõudsalt

lk 14-17

Viljelusvõistlus 2011 kokkuvõtteid
Lammas, kes pügab end ise
Igale maakonnale oma kartulisort

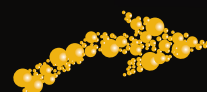

parima mittevalgulise lämmastiku allikas mäletsejaliste ratsioonides

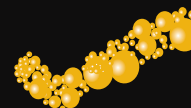
Optigen® **DÜNAAMILISUS**

Optigen on uuenduslik tehnoloogiline lahendus, mis võimaldab koostada optimaalseid ratsioone parandamiseks vatsa seedet ja toetamiseks vatsamikroobide efektiivsust, mille tulemusena:

- Suureneb mikrobiaalse proteiini süntees
- Suureneb kiu seede
- Suureneb lämmastiku kasutuse efektiivsus mäletsejate seedeprotsessis

Optigen® **EELIS**

Optigen on konsentreeritud mittevalgulise lämmastiku allikas, mis võimaldab rikastada tänapäevast veiste ratsiooni, asendada osaliselt traditsionaalseid proteiiniallikaid tagamaks stabiilse toitainete saadavuse vatsakeskkonnas:

- Enam vatsa sõbralikke ratsioone
- Suurem koresööda kasutusvõimalus ratsioonides – tasuvam söötmine
- Parem söödaväärindus-suurem toitainete saadavus söödast

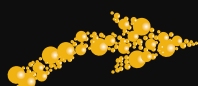
Optigen® **PAINDLIKKUS**

Optigeni kasutuselevõtt on andnud mitmeid võimalusi ratsioonide koostamisel, saavutamaks erinevaid eesmärke tootmises :

1. Stabiilselt püsiv ja piisav ammonia tase vatsas tõhustab kiudu lõhustvate bakterite tööd, võimaldades ratsiooni lisada suuremal hulgal koresööta. Parimad ratsioonid veistele.
2. Enam toitaineid ratsioonis kvaliteetsest koresöödast, stabiilsem piimatoodang
3. Enam mikrobiaalset proteiini, efektiivse vatsatöö tulemusel, tagab kõrge piimarasva ja valgu toodangu.
4. Sobilikud ratsioonid toodangu tasemele - vähem piimatoodangut kehavarude arvelt

DÜNAAMILISUS

EELIS

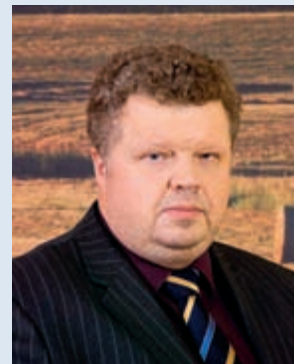
PAINDLIKKUS

Sisukord

- 4 Maareform tõi tagasi maaomanikud
- 6 Ühe ühistu kasvamine
- 8 Kartulilaasta polnud kiita
- 10 Viljelusvõistlus päädis autasustamisega
- 11 Pae Farmeri edulugu
- 14 Milline on Eesti traktoripark?
- 18 Kirev kartulimaailm: kellele 'Ants', kellele 'Maret'
- 22 Lisapaari jalgu pole suudetud piimalehmadele aretada
- 26 Trigon Agri Venemaa piimafarm ujub jõudsalt vastuvoolu
- 30 Edukas hobusekasvataja aimab aastaid ette
- 32 Lammas, kes pügab end ise
- 34 Jäämägi Arvi Tammel
- 36 Söögisõber Sõra
- 38 Turg: piim
- 40 Põllumajandusteated
- 42 Sisujuht 2011
- 46 Tootmine nitraaditundlikul alal

Aeg jälle atra seada, ...

TOOMAS KEVVAI
PMI maaelu- ja kalanduspoliitika asekanstler

... kuigi eelmine vagu veel pooleli.

Euroopa Komisjon esitas 12. novembril oma ettepanekud ühise põllumajanduspoliitika (ÜPP), sealhulgas maaeluarengupoliitika, rakendamiseks. Põllumajandusministeeriumis oleme hakanud ette valmistama järgmise finantsperioodi (2014–2020) maaelu arengukava (MAK) väljatöötamist, seda koostöös ligi 20 maapiirkondade arengust huvitet organisatsiooniga.

Kuigi on selge, et diskussioonid ÜPP maaeluarengu õigusraamistiku üle kestavad veel ligi aasta, enne kui on oodata määruse vastuvõtmist Euroopa Liidu nõukogu ja Euroopa Parlamendi ühisotsusena, ei ole kindlasti liiga vara hakata seadma põllumajanduse ja sellega seotud maaelu arengu sihte tulevaks perioodiks.

Suur osa otsustest tuleb teha meil siin Eestis, maaeluarengu määrus annab vaid raamistiku ehk menüüd, millest valida meetmed, samuti korralduse, kuidas seda rakendada.

Käesoleva aasta septembris möödus 10 aastat esimesest SAPARDi toetuse väljamaksest, mis tehti noorele põllumehele kombaini ostu toetamiseks. Seega võime öelda, et meil on teatud ajalooline kogemus ÜPP rakendamisest. Samas peame olema võimelised mõtlema tulevikule ja tegema oma valikud selliselt, et need tõstaksid Eestis põllumajanduse ja maapiirkondade üldise arengu võimekust toimetada ka tulevikus.

Millised võiksid olla meie prioriteedid põllumajanduses? Üks olulisi murranguid, mis on toimunud ÜPP viimase 20 aasta arengus, on maailmaturu mõjutuste oluline suurenemine Euroopa siseturul ning toetuste lahtisidumine tootmissuunast. Konkurents on muutunud oluliselt suuremaks.

Põllumeeste sissetulek toidutootmisahelas on aga järk-järgult vähenenud. Kui muudes toidutootmisahela lülides (jaekaubandus, töötlev tööstus ja hulgiabandus) on toimunud konsentreerumine väga kiiresti, siis põllumeestel pole veel õnnestunud kuigi laialdaselt oma ridu koondada. Seetõttu pean järgmise MAKi eesmärkide seadmisel oluliseks põllumajandustootjate turujõu tugevdamist – tootjaorganisatsioonide arengut, ühist turustamist, ühist sisendite hankimist, otseturundust, lühikesi tarneahelaid ja oma toodangu (ühist) väärindamist.

Kindlasti tuleb uuesti mõelda ka meie peamistele turgudele. On öeldud, et parim välisurg on siseturg, teisisõnu on siseturu hoidmine välisest edukas toimimise eeldus. Siseturul on meil kindlasti ruumi aiandusel ja köögiviljakasvatusel, aga ka lihatootmisel. Samas on selge, et Eestis on potentsiaali toota põllumajandussaadusi, millel on kõrge tarbimisväärtus ja ostujõuline turg väljaspool Eestit.

Vaadates kas või meie lihavesikasvatuse ja lambakasvatuse arengut, võib kergesti järeldada, et piimasektorile on tekkimas põllumajandussaaduste ekspordil olulisi konkurente. Arvestades Eesti rohumaa- de tugevat alakasvatust, on loomulikult meil ruumi nii piimatootmise kui veise- ja lambalihtootmise oluliseks suurendamiseks. Sealjuures aga tuleb kindlasti tegelda palju nii toote- kui turuarendusega, samuti ühise turustamisega.

Need olid vaid mõned mõttekatked uue MAKi ettevalmistamise alg- etapil. Kindlasti on veel palju teemasid, mis tuleb läbi arutada ning millele lahendusi leida. Jõudu kõigile kaasa mõtlemiseks ja ideede genereerimiseks.

Kõigile rahulikku jõule ja äratundmist, et ühiselt suudame rohkem.

Toimetuse address

Narva mnt 13, 10151 Tallinn

Peatoimetaja Heiki Raudla

heiki.raudla@maaleht.ee, 661 3380; 5551 9518

Toimetaja Lii Sammler

lii.sammler@maaleht.ee, 661 3356; 510 2336

Toimetaja Ülo Kalm

ylo.kalm@maaleht.ee, 661 3380; 5344 4340

Keeletoimetaja Hanna Sinijärv, 669 8189

hanna.sinjarv@lehed.ee

Korrektor Merike Järvlepp

merike.jarvlepp@maaleht.ee

Reklaam 661 3337

Kujundus ja küljendus Merike Arbet

merike.arbet@maaleht.ee, 661 3308

Esikaanefoto Raivo Tasso

Väljaandja AS Eesti Ajalehed

Trükk AS Printall

Tellimisindeks 78222

Maamajandust saab tellida

tel 617 7717 või 661 3366,

tellimine@ekspresspost.ee, www.maaleht.ee,

kõikides postiasutustes

Maareform tõi tagasi maaomanikud

RAIVO VALLNER

maa-ameti peadirektori esimene asetäitja peadirektori ülesannetes

1. novembrist 1991 hakkas kehtima maareformi seadus, mis pani aluse maareformile. Maareformi eesmärk oli heastada endistele maaomanikele Nõukogude võimu tekitatud ülekohus, tagada seniste maakasutajate õigused ja võimaldada maaomanikuks saada riigil ning kohalikel omavalitsustel.

Nüüd, 20 aastat hiljem, võib reformi lugeda praktiliselt lõpenuks. Pea kõik erastamisele ja tagastamisele kuulunud maad on saanud omaniku, reformimata on veel üheksa protsenti maismaast.

Maareformi näol on tegu mõjuka reformiga, mille läbiviimine muutis kogu taasiseseisvunud Eesti Vabariigi ühiskonna- ja majanduselu.

Milleks maareform?

Pärast 1940. aasta suve, mil Eesti okupeeriti, riigistati ka maa. Ühe suletõmbega kadusid Eestimaalt maaomanikud, rääkida sai vaid maakasutajatest. 1980ndate teisel poolel hakati koos omariikluse lootustega rääkima ka talude tekke võimalikkusest.

Talud pidid taastama traditsioonilise Eesti maaelu, tooma elu tühjaks jäänud taluhoonetesse ja ääremaadele. Neid eesmärke silmas pidades võttis Ülemnõukogu 1989. aastal vastu Eesti NSV taluseaduse, mille alusel hakati maad põlisesse kasutusse andma. Taluseadusega sooviti taastada mõistlik maa-majandus ja panna alus Eesti põllumajanduse jätkusuutlikule arengule.

Põlistalude rajamine osutus populaarseks, 1993. aasta lõpuks oli Eestis 10 150 talu kogupindalaga ligi 252 000 ha.

Edasised valikud

Just maareformiga sooviti heastada ülekohus, mille Nõukogude võim oli maa natsionaliseerimisega tekitanud, ja taastada sarnane õiguslik olukord, mis oli enne 16. juunit 1940. aastal. Poole sajandiga oli nii mõndagi muutunud, nii ei olnud võimalik endise olukorra täpne taastamine. Lisaks endiste maaomanike või nende pärijate omandiõiguse taastamisele tuli seadusandjal arvestada ka nendega, kellele oli taluseaduse alusel antud maa põlisesse kasutamiseks. Nende hulgas oli neidki, kes polnud endised maaomanikud.

Nõukogude ajal oli õigusjärglaste maale püstitatud ka ehitisi. See ei olnud kompromissi leidmine kerge, kuna vastandusid õigusjärgsete omanike ja seniste maakasutajate huvid. Siiski võeti kurss endiste maaomanike õiguste taastamisele.

Suuremad ja põhimõttelisemad muudatused jõustusid 1996. aasta juunis, kui lõpetati asendusmaa andmine, muudeti maa riigi omandisse jätmise ja munitsipaalomandisse andmise aluseid ning alustati maade enampakkumisel erastamisega.

Märtsis 1999, kui enamiku maade osas olid selgunud tagastamise ja erastamise taotlused, toodi seadusesse nn vabade maade erastamise ja kasutusvaldusesse andmise võimalused, et anda põllumajandusliku tootmisega ja metsamajandusega tegelejatele täiendav võimalus maa soodustingimustel omandamiseks.

Murrangulised aastad

Maareformi elluvijaks ja vahetuks korraldajaks said kohalikud omavalitsused. Maakonnatasandil toimeetasid maavalitsused. Algusaastatel pärssisid reformi tempot ametnike

Maareform on sisuliselt lõppenud ning ajalooks on saamas nõukogudeaegne kasutajamentaliteet.

ülekoormatus, keerukas asjaajamine ja suhteliselt kõrge maa erastamise ja möödistamise hind.

1993. aasta esimese poolaastaga kanti katastrisse üle 500 maaüksuse. Suurem osa tagastatavatest maaüksustest registreeriti aastatel 1995–2003.

Lisaks tagastamisele said eraisikud maad omandisse erastamise kaudu. Erastamise hiigelaastateks võib pidada 1990ndate lõppu. Samuti aktiveerusid inimesed, sest nad teadvustasid maaomandi ümbervormistamise vajadust. Mõttemaailma muutumine käis käsikäes maa väärtuse kasvamisega.

Maareformi läbiviimise kõrgajaks võibki pidada aastaid 1997–1998, sest selleks ajaks olid peamised õiguslikud takistused kõrvaldatud ning oli piisavalt koolitatud maamöötlejaid, kes olid nüüd suutelised katastriüksusi möödistama.

Kuna maareformi sisuline kulgemine nägi ette, et kõigepealt selgitatakse välja erastamisele ja tagastamisele kuuluv maa ning seejärel munitsipaalomandisse antav ja riigi omandisse jäetav maa, on ka mõistetav, et nii kohaliku omavalitsuse kui ka riigi maa vormistamine jäi maareformi lõpujärku.

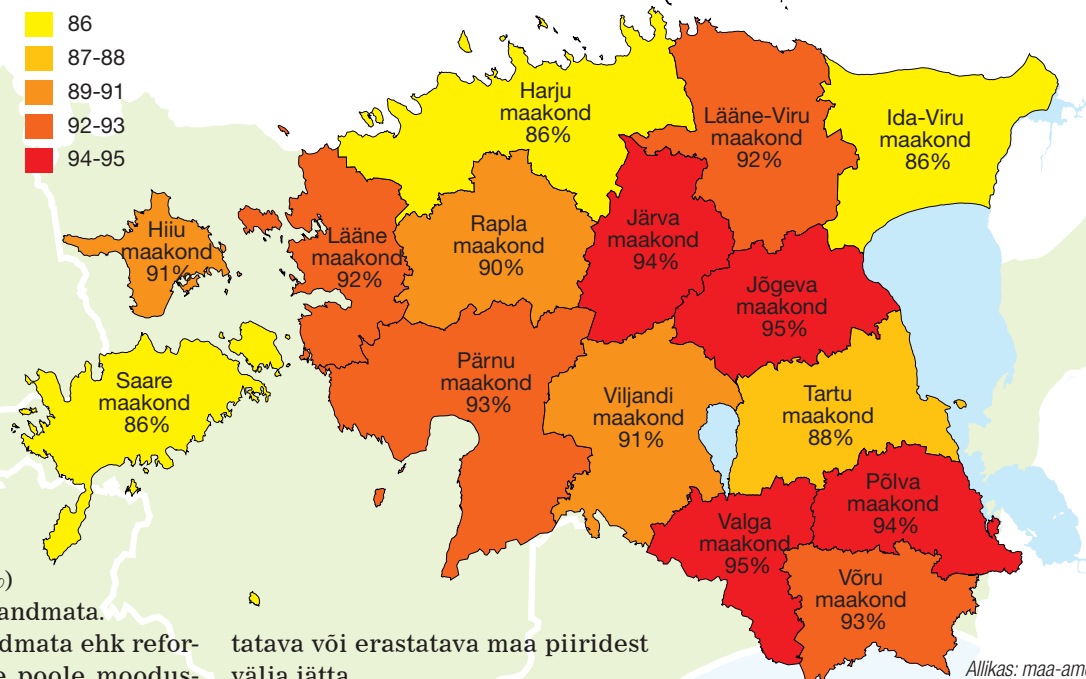
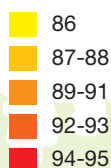
Üle 90% maast omanikuga

Seisuga 31. oktoober 2011 on omaniku saanud 90,7% Eesti haldusüksuse pindalast ehk katastrisse on kantud 612 300 katastriüksust kogupindalaga 3 962 828 ha.

Sellest:

- 1,5 miljonit ha (33,2%) on tagastatud endistele või õigusjärgsetele omanikele;
- ligi 982 tuhat ha (21,7%) on erastatud;

Katastrisse kantud maa 31. oktoobri seisuga 2011

Allikas: maa-amet

- 1,45 miljonit ha (32%) on jäetud riigi omandisse;
- 34 tuhat ha (0,8%) on antud munitsipaalomandisse;
- 407 tuhat ha (9%) on katastrisse kandmata.

Katastrisse kandmata ehk reformimata maast üle poole moodustab riigi omandisse jääv maa. Mõnedel omavalitsustel on omandisse vormistamata kohalike teede alune maa, samuti üldkasutatavate parkide, haljasalade jms maa. Ka riigiasutused on määratlenud oma ülesannete täitmiseks vajaliku maa, mis vajab veel maakatastrisse kandmist.

Maakondadest on edukamad maareformi läbiviijad Jõgeva ja Valga maakond, kus on reformitud 95% maakonna pindalast; üle 90% pindalast on reformitud Põlva, Pärnu, Võru, Lääne-Viru, Viljandi, Rapla, Järva ja Lääne maakonnas. Ülejäänud maakondades on reformitud maad 85–90%.

Reform on lõpetatud Viljandi- ja Kõpu vallas (maakatastris registreeritud 99,5% valla pindalast), Jõgevamaal Pala vallas (99,4%) ning Pärnumaal Surju vallas (99,3%).

99–97% omavalitsuse pindalast on katastrisse kantud kahekümmes ning 97–95% kolmekümmes omavalitsuses.

Maareformi pipraterad

Üheks suuremaks maareformi piprateraks võib pidada kinnistule juurdepääsu temaatikat. Tagastamise või erastamise järel on tekkinud olukordi, kus inimesed ei pääse enam oma kinnisasjale ligi, sest varem kasutatud tee on läinud naabri valdusse. Naaber aga seda kasutada ei luba. Kergemalt on pääsenud need kohalikud omavalitsused, kes taipasid väiksemad teed tagas-

tatava või erastatava maa piiridest välja jätta.

Teine kibe teema on piiriprobleemid, mida tekitasid erinevad mõõdistamisviisid koos erineva mõõtmistäpsusega ja ka vastuolulised piiriandmed ning maaomanike huvipuudus piirimärkide paigaldamise ja säilitamise vastu.

Kolmanda valupunktina võib välja tuua selle, et maareform tekitas suure hulga maaomanikke, kes pärast maa tagasisaamist ei osanud või ei tahtnud sellega midagi peale hakata.

Suur õigustatud omanike ring tähendab sedagi, et nii maa kui ka ehitiste majandamise osas pidid koos asju ajama ja kokkulepetele jõudma üksteisele peaaegu võõrad inimesed. Aga lähedastegi inimeste puhul võib koos majandamine teinekord päris keeruline olla.

Millal maareform lõpeb?

Seisuga 31. oktoober 2011 oli maakatastrisse kandmata veel 407 000 ha maad. Üle poole sellest moodustab keskkonnaministeeriumi valitsemisele jääv maa: looduskaitseliste piirangutega maad, maardlate alad ning riigimetsamaa. Osaliselt on omavalitsustel vormistamata kohalike teede alused maad, haljasalad, pargid jm üldkasutatava otsarabega maa.

Üsna märkimisväärse osa seni reformimata maast moodustavad n-ö maareformi jäägid. Need on erastamise ja tagastamise nõueteta maad, mis on sageli raskesti ligipää-

setavad ning kas soostunud või võsastunud. Küllaltki palju on ka maareformi käigus tekkinud reformimata maaribasid, mida ei ole võimalik iseseisvalt kasutada.

Uutmoodi elukorraldus

Maareform on sisuliselt lõppenud. Tegu on äärmiselt keeruka reformiga, mille käigus tuli leida lahendusi väga erinevatele küsimustele. Tuli maaomanikele heastada Nõukogude võimu tehtud ülekohtus, samas tagada ka seniste maakasutajate õigused ning võimaldada maaomanikuks saada kohalikel omavalitsustel ning riigil.

Maareformi põhilised eesmärgid on saavutatud, Eestis on valdav maa eraomand, mis tagab majanduse arengu. Sirgunud on uus põlvkond kodanikke, kelle teadmised maast on juba reformi järgsed. Igapäevaseks on saanud kinnisvaratehingud ja kinnisvaraarendused. Igale huvilisele on kättesaadav internetipõhine andmebaas maa kohta: katastriüksuste piirid, maa kasutamise sihtotstarbed, kitsendusi põhjustavad objektid ning erinevad kaardirakendused.

Nõukogudeaegsed paberipoognatele trükitud kaardilehed on tänaseks ajalugu. Ajalooks on saamas ka nõukogudeaegne kasutajamentaaliteet, selle asemele astub väärrikas maaomanik, kes tunneb oma maast rõõmu ja kannab selle eest ka hoolt.

Ühe ühistu kasvamine

ÜLO KALM

ylo.kalm@maaleht.ee

Foto SVEN ARBET

Virumaa Uuetoa talu peremees ja teraviljakasvatajate tulundusühistu Kevili nõukogu esimees Jaak Läänemets tutvustab oma viljakasvatuse ja -kaubanduse põhimõtteid.

Uuetoa talu majandustegevust korraldab OÜ Avispeamees, osahingul on toetusalust pinda 922 hektarit ning üle 500 sellest on omanduses. “Igal aastal olen vähehaaval maad juurde ostnud,” ütleb peremees Jaak Läänemets.

Põllumaa võiks veelgi suurem olla, kuid peremehel on põhimõte: maa peab asuma ühe valla piires. “Ma ei ole kunagi tahtnud kolhoosi teha,” ütleb Läänemets ja põhjendab, et kui rentida põllulappe 4–5 valla piires, läheb põldude vahet edasi-tagasi sõitmine kulukaks ja võtab palju aega. Tähendab, ei tasu ära. Läänemetsa kõige kaugem põld jääb ettevõtte keskusest ca 10 km kaugusele.

Teiseks talu suuruse määrajaks peab Jaak Läänemets kombaini võimsust. Praeguse vilja suudab peaaegu kogu ulatuses ära koristada üks 330hobujõuline John Deere, mille heedrilaius on 7,6 meetrit. Mõnel aastal tuleb kasutada naabrimehet kombaini abi. See on odavam kui teise kombaini soetamine.

Kolmas põhimõte on, et põllud peavad olema võimalikult suured. Läänemetsal on õnnestunud kujundada paar 80hektarist põldu, millel on 50–60hektarised põllumassiivid. Mida suurem väli, seda odavam on selle harimine.

Neljas põhimõte: kuivatimajandus peab olema selline, et jõuaks loikusega sammu pidada. Vanema kuivati kõrvale valmis sellel sügisel Šotimaalt pärit gaasiküttel töötav kuivati, mis suudab tunnis läbi lasta 25 tonni vilja.

30% külvipinnast on taliviljade all. “Viimasel kolmel aastal oleme suurendanud talirapsi pinda, praegu on see 90 hektarit; talinisu all on 220 hektarit,” räägib peremees. OÜ

Avispeamees on ka seemnekasvatuse majand ja osa põlde on nii talikui suviviljaseemne all.

“Seemnekasvatuses on ülesanne järele aidata tehnilist poolt, sorteerimist ja pakendamist,” nimetab Jaak Läänemets tulevikuplaane. “Talu edasiarendamisel on põhimõte: kui kasvada, peab olema selge nägemus sellest, mida on kõige tasuvam teha. Vanim poeg Ott õpib hetkel ülikoolis majandust. Tema kindel sõnum mulle on see, et tuleb “majandust teha.”

Ühistu põhimõtted

Kevili on näide sellest, kui pingeline on Eestis ühe ühistu arendamine. Ühistuid on tulnud ja läinud, Jaak Läänemets on olnud mitme sünni ja lõpetamise juures. Oli Tartu Viljauhistu, põllumeeste ühistu, millel õnnestus erastada Tartu Viljasalv koos hoidlate ja veskiga. Ühistu tegevus lõppes sellega, et varad müüdi maha ja rahad jagati liikmete vahel laiali. Läänemets ütleb, et põllumeeste sõna jäi ühistus nõrgaks, otsustama hakkasid need, kes ise ei olnud viljakasvatajad.

Oli ka selline ühistu nagu Eesti Teravili, mis moodustati Eestimaa Talupidajate Keskliidu initsiatiivil Maaviljeluse Instituudi saalis Sakus ja mille eesmärk oli erastada ETK leivatehas Türil.

“See oli ülevalt alla moodustatud ühe projekti põhine algatus,” nendib Läänemets ning lisab, et selline moodustus ei saanud kaua kesta.

“Ühistu saab käima minna siis, kui tuleb kokku üks kamp ühiste huvidega maavillaseid mehi-naisi, kes otsustavad, et koos üht asja tehes on võimalik olla edukam,” võtab Jaak Läänemets kokku ühistu tegevise põhimõtte.

Järgmine keeruline otsus on ühise tegutsemise nimel õlg alla panna, anda oma rahaline panus. Jaak Läänemets tunnustab, et siis võib tekkida olukord, kui nii mõnigi hakkab kasutama väljendit “tehtagu”. Ta ei salga, et seda väljendit on ta kuulnud veel Keviliski. Enamasti saadakse seejärel selgeks, et raha võib ühistusse panna ka jaoks, ajatada kas või mõne aasta peale.

On olnud ka rapsi- ja suhkrupeedikasvatajate ühistuid. Rapsikasvatuse toel kujunes elujõulisemaks Kesk-Eesti ölikultuuride kasvatajate ühistu. See oli mittetulundusühing, kus ühistu ise otsese majandustegevusega ei tegelenud. Ülesandeks oli pigem kontakte vahendada ja hinnaläbirääkimisi pidada. Ühistu põhieesmärk, ühine majandamine ja äritegevus, ei olnud veel põhieesmärgiks seatud ja seegi ühistu hääbus.

Kuid selle ühistu liikmete najal sündis 2005. aasta aprillis laiapõhjalisem teraviljakasvatajate tulundusühistu Kevili, mille eesmärgiks seati ühistu liikmete ühise majandus- ja äritegevuse edendamine.

Jaak Läänemets sõnastab täpselt Kevili põhimõtte: liikmeks saab astuda ainult tegelik viljakasvataja, mingeid tootjate ühendusi vastu ei võeta. Kui laua taga istuksid tootjate kõrval ka muud põllumajandusega tegelejad, läheksid huvid lahku, tekiks erinevad huvigrupid ja ühisest majandustegevusest ei tuleks midagi välja.

Praeguseks on Kevilil liikmeid 140 ringis üle Eesti. Esimene soovija oli ka Saaremaal.

Kevili on avatud organisatsioon. Samuti ei hoita seal kedagi vägisi kinni. Igal põllumehel peab ole-

TÜ Kevili nõukogu esimehe Jaak Läänemetsa hinnangul on isegi terve Eesti korralliku teraviljaühistu jaoks liiga väike, mistõttu tuleb otsida koostööpartnereid ka teiselt poolt riigipiiri.

ma vabadus ise otsustada vastavalt oma väärtushinnangutele ja muudele põhimõtetele. Paratamatu on see, et ühistu kasvades karmistuvad mängureeglid ning need ei pruugi kõikidele sobida.

Pankade usaldus

Pankade usalduse võitmine on üks raskemaid samme majandustegevuse alustamisel. Ühistul võib tekkida väga kriitilisi seise. Läänemets meenutab juhtumit rapsiõli tootja Weroliga. Kui see ettevõtte oli pankrotti minemas, ähvardas pankroti ka Kevili liikmeid, sest neil oli Werolile müüdnud rapsi eest raha saamata. Põllumeestel oli vaja maksta liisinguid ja olukord oli tõsine.

Läänemets ütleb, et siis läksid nad pangajuhtide jutule, võtsid kaasa ühistu liikmete nimekirja ning palusid käibevahendite krediiti. Pangajuhid võtsid nimekirja ette ja tõmbasid kümnele nimele kriipsu alla. Need olid põllumehed, keda pank usaldas ja kelle käendusel nõustuti laenu andma.

Mis seal salata, risk oli mõlemapoolne, kuid põllumehed said päästetud. See oli kinnitus ühisele tegutsemisele. Üksikul hädasolijal poleks panka asja olnud.

“Mullu oli väga keeruline aasta,” ütleb Kevili nõukogu esimees möödunud aasta kohta ja täpsustab: “Viljaks tegi hullumeelne viljahin-

na tõus. Keegi ei osanud ette näha, kuhu viljahinnad võivad sügiseks hüpata.”

Kevadel sõlmiti lepingud hinnaga 1200–1300 kr/t, sügisel oli aga hind 2500 kr/t. Põllumeestel oli raskesti Keviliga sõlmitud lepingute täitmisega, sest oluliselt kõrgem hind sügisel ahvatles müüma mujale. Ühistul olid aga edasimüügi lepingud samuti sõlmitud ning nende täitmine sattus ohtu. Lepingute täitmiseks ja ühistu päästmiseks pidi Kevili turult kallima hinnaga asendusoste tegema.

Nõukogu esimees tõdeb: “Ka oma organisatsiooni kaudu müües ei saa keegi garanteerida, et põllumees saab parima hinna, sest viljaturg on pingeline, hinnad viljabörsil muutuvad pidevalt. Kuid saame põllumehele garanteerida hetke turuolukorras õiglase hinna.”

Jaak Läänemets loodab, et põllumehed mõistavad: ühistu on nende enda organisatsioon ja sellesse tuleb panustada, et seda arendada ja tugevamaks kasvatada. Kevili on arenenud ja tugevamaks muutunud.

Eesti asi

Kevili on jõudnud oma viljaga rahvusvahelisele turule, kuhu üksikul viljatootjal on raske pääseda. Välismaale vilja müügi lepingud tehakse läbi rahvusvahelise maaklerifirma. Maakler tunneb vilja müüjaid

ja teab ka ostjaid, aidates sel moel riske maandada.

Rahvusvahelises viljakaubanduses on oma reeglid. Soodne on see, et lepinguid saab sõlmida jooksvalt. Kui Kevilil on mingi kogus vilja müüa, siis maakler otsib sellele ostja. Vilja- ja rapsilaevad väljuvad valdavalt Kunda sadamast. Aastas läheb Kevili liikmetelt rahvusvahelisele turule paarkümmend laevatäit. Suurim laevatäis on olnud 10 000 tonni otra.

Kevili nõukogu esimees viitab, et pole päris ükskõik, kellele vilja müüa. Eesti ühistule müües jääb kasum Eesti põllumeestele. Kevili ajab Eesti asja.

Veel üks Kevili?

Kas Eestis on vaja veel üht sarnast ühistut? “Miks me ei teinud Läänemetsa vastu ja möönab, et väikesed ühistud tänapäeval enam läbi ei löö. Turule tuleb minna suurte mahtudega.

“Isegi terve Eesti on ühistu jaoks väike,” sõandab Kevili juht väita ja lisab, et Kevili teeb tihedat koostööd lätlaste samalaadse viljakasvatavate ühistuga, kus on 600 liiget ja mis on oma riigi viljakaubanduses turuliider. Näiteks Kevili ostab koos lätlastega sisse taimekaitsevahendeid. Hulgi ühiselt ostes saavutatakse mahuefekt ning kaup tuleb odavamalt kätte.

Läänemets tõdeb, et Kevili tegevuse tulemusena on ka teised Eestisse taimehaiguste tõrjevahendeid ja väetisi müüvad firmad sunnitud hinda allpool hoidma.

Kevili kontor asub Tartu linna piiril, kus koordineeritakse lõunas ja kagus tegutsevate liikmete tegevust. Põhja-Eesti esindaja juhib oma piirkonda kodukontorist ja autost.

“Me ei värba omale liikmeid kampaaniatega. Lähtume sellest, et inimese teadlikkus ning väärtushinnangud on sellised, et ta ise tahab ühistusse tulla. Meie ülesanne on liikmeid koolitada ja omandatud kollektiivse tarkusega veelgi tugevamaks muuta,” lõpetab Kevili juht oma ühistu iseloomustuse.

Kartuliaasta polnud kiita

Tekst ja foto LUULE TARTLAN
EMVI teadur

Tänavu kevadel pandi Eestis kartulit maha 9200 hektarit. Nii väikese kasvupinna saak võimaldab meie elanikkonna kartulivajaduse siiski katta, sest viimasel aastatel on kartuli saagikus suurenenud.

Arvestada tuleks aga sellega, et viimasel ajal on järjepanu ette tulnud ebasoodsaid kasvuaastaid, mis vähendavad saagikust, ja mis veelgi halvem, vahel võib tekkida puudus just kvaliteetsest toidukartulist, mida tõenäoliselt kompenseeritakse impordiga.

Kartuli järele on nõudlus alati suur olnud ning kuna kartul on väärtuslik ja suhteliselt odav toiduaine, tarbitakse seda palju. Tarbimist suurendab ka masuaeg. Kartuli impordi vähendamiseks on otstarbekas kasvatada seda vähemalt 15 000 hektaril. Nii suur kasvupind katab oma elanikkonna vajadused ja võimaldab toota ka seemnekartulit.

Soodsal kasvuaastal võib tekkida mõningane kartuli ülejääk, mis on hea, sest loob võimaluse ekspordiks.

Ilmastik ei soosinud

Kvaliteetse toidukartuli kasvatamine on küllalt keeruline, sest saagi kujunemist mõjutavad vahetult agrometeoroloogilised tegurid, toitainetega varustatus ning hoolikas haiguste ja kahjurite tõrje.

2010. aasta talvel jäi muld külmutata ning mahajäänud kartul hakkas kasvama. Koos mugulatega säilisid ka mitmed haigusetkitajad ja talvituma läinud kartulimardikad.

Temperatuur. EMHI andmetel oli tänavuse suve kolme kuu (juuni, juuli, august) keskmine õhutemperatuur 18,1 °C, mis on täpselt sama suur kui eelmisel aastal. Aasta taga-

si oli juulikuu väga palav, seevastu juunikuu näit jäi pikaajalisele keskmisele isegi alla. Tänavu olid aga kõik kuud ühtlaselt soojad.

Juulikuu kõrged temperatuurid põhjustasid mõnedel sortidel kasvuseisaku ja areng peatus. Kasvutingimuste normaliseerumisel hakkasid mugulatesse uuesti liikuma plastilised ained, kuid tugev korkude takistas mugulate suurenemist ja tekkisid mitmesugused külmud ja paksendid.

Nii on tänavuses kartulisaagis palju rikutud välimusega mugulaid. Kui mugula nooremate kudede rakud ja apikaalse tipu pungad olid veel võimelised plastilisi aineid vastu võtma, siis arenesid mugulatest uued stoolonid. Uue saagi mugulate kasvamine minekut vaos esines mitmel sordil, kuid seda esines siiski vähem kui 2010. aastal. Kui moodustusid pikemad stoolonid, jäid mugulad väikeseks ning see viis saagikuse alla.

Sademed. Eesti keskmine sademete kogus oli kolme kuu kohta 238 mm, 2010. aastal oli see 254 mm. Kõige enam sadas Väike-Maarjas (310 mm), kõige kuivem oli Jõgeval (143 mm). Sademete piirkondlik erinevus oli 2011. aastal väga suur.

Üllatavalt palju oli paduvihmu. Oli ka piirkondi, kus pärast kartuli mahapanekut tuli esimene vihm alles 27. juulil (Rakvere–Haljala). Selline sademete ebaühtlane jaotumine häiris oluliselt kartulitaimede ja mugulate kasvamist. Kuna meie kasvatajail puuduvad efektiivsed võimalused kartulipõldude täiendamiseks, siis kasvuperioodi esimese poole poud on igal aastal mugulate nakatumist harilikku kärna (*Streptomyces scabies*) suurendanud.

Tänavusel kasvuaastal oli harilikku kärna nakatumine väga suur.

Harilik kärn kartulil.

Tänavusel kasvuaastal oligi harilikku kärna nakatumine väga suur. Mõnedes ELi riikides ei sõlmitagi kasvatajaga lepingut, kui puudub võimalus kartulipõldu niisutada, tagamaks kärnavaba ja kvaliteetset saaki. Mugulasaagi kvaliteedi tagamiseks on niisutamine kindlamaid viise. ÜRO valitsustevaheline kliimamuutuste ekspertkogu lubab rohkem kuumalaineid, pöudu ja üleujutusi.

Kärntõbi teeb muret

Harilik kärn (*Streptomyces scabies*) on bakterhaigus, mis kahjustab põhiliselt kartulikoort ja vähendab mugulate välist kvaliteeti. Haigusetkitaja on mullaasukas, mida võib leida enamikes muldades. See nakatab peale kartuli veel söögipeeti ja mitmeid teisi köögivilju. Kartulimugulal on harilik kärn esindatud nelja eri vormina:

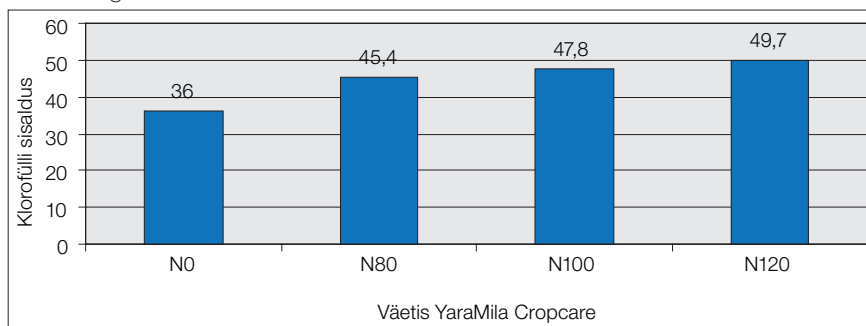
- 1) mugulapinnaga ühetasased kärnad – lame vorm;
- 2) mugula sisse tungivad kärnad – sööbe vorm;
- 3) mugulapinnast kõrgemad kärnad – kumer vorm;
- 4) krobeline lauskoorik – võrkjas vorm.

Harilikule kárnale vähevastuvõtlikud välissordid 2011. aastal Põhja-Eestis

Väga varajased	Nakkus	Varajased	Nakkus	Kesk-valmivad	Nakkus	Hilisemad	Nakkus
'Arosa'	9	'Anuschka'	7	'Allians'	9	'Granola'	7
'Elfe'	7	'Bellarosa'	9	'Birgit'	9	'Jelly'	9
'Flavia'	9	'Gala'	9	'Salome'	9	'Laura'	7
'Princess'	9	'Marabel'	9	'Solara'	7	'Milva'	7
'Viviana'	9	'Quarta'	7	'Romera'	9	'Red Fantasy'	9
		'Vineta'	7	'Satina'	9	'Toscana'	9

Tabelis toodud sordid olid põld- ja tootmiskatsetes Inglistes ja Sakus. Skaala (9–1), 9 = nakkuseta.

Toitainetega varustatuse määramine

Mugulasaagi nakatumine harilikku kärna oli Eestis agrometeoroloogiliste tingimuste tõttu suureks probleemiks 2006., 2007., 2010. ja 2011. aastal. Tänavu esines hariliku kärna vormidest mugula sisuse tunginud nn sööbe vormi.

Sööbe vormi nakatunud mugulatel ulatusid kärnad kuni poole sentimeetrini. See rikkus oluliselt kooritud mugulate väljanägemist ja suurendas koorimiskadu. Mõnedel sortidel oli ka krobelist lauskoorikut, mida on väga raske koorimise eemaldada. Valdavalt esines kergemini kooritavat kumerat vormi.

Mugulate nakatumine toimub mulla kaudu, sest haigusete kita-

ja on tüüpiline mullaasukas. Haigusete kaitaja võib talvituda ka haigestunud seemnemugulal ja kanduda sealt edasi. Mugulad on haigusele eriti vastuvõtlikud mugulaalgete moodustumise ajal, kui stooloni tipud on jõudnud pakseneda tangu tera suuruseks. Noored mugulad on kärnale vastuvõtlikud kuni paar nädalat, siis väheneb vastuvõtlikkus, sest koed tihenevad kasvamisega. Nakatumine on suurem kuival ja õhurikkal ning leeliselisel kasvukohal.

Harilikku kärna nakatumist on võimalik vähendada ka neutraalsetel või leeliselistel muldadel nende lühiajalise happelisemaks muutmisega. Häid tulemusi oleme saanud

Brimstone'i (väävli) kasutamisega. Seda antakse koos mahapanekuga vastavalt mullalahuse reaktsioonile, kasvatatavale sordile ja niisutusvõimalustele.

Tootmiskatsed tehti Inglistes Kalle Hamburgi tootmispõllul. Tänavuse aasta põld- ja tootmiskatsete tulemustest selgus, et mugulaalgete tekkimise ajal mulla toitelahuse reaktsiooni viimisel vahemikku pH 4,9–5,6 puudus enamikel sortidel hariliku kärna nakkus.

2011. aasta koristusperiood oli tootmistingimustes raskendatud, sest põllud ei kandnud masinaid. Koristusaeg venis ja mugulasaagi kvaliteet halvenes. Lisaks esines tootmispõldudel märgmädanikku, mida põhjustas kartuli-varrepõletik (*Erwinia carotovora* ssp. *atroseptica* sün. *E. atroseptica*, *E. carotovora* ssp. *carotovora*, *Erwinia* spp.). Samuti mädanesisid vanad seemnemugulad, mis põhjustasid koristamisel masinatele rohkesti mitmesuguseid ummistusi.

Varrepõletik on küllaltki ohtlik haigus, sest tekib latentselt haigestunud mugulatest kasvanud taimele. Varred tumenevad mullapinna kohal ja mullas. Taimi saab kergesti välja tõmmata. Haiguse hilisel lööbimisel on neid raske välja tõmmata, sest pesad on moodustunud. Haigusete kaitjad säilivad mullas eluvõimelistena kuni kolm aastat.

Nakatunud saagi säilitamisel ei tohiks temperatuur hoidlas ületada 10 kraadi. Bakterite arenguks on optimaalne temperatuur 10–30 kraadi. Kõige intensiivsem bakterite areng on 25–30 kraadi juures. Tänavust kartulisaaki tuleb pidevalt kontrollida.

Väetamine. Kartul vajab kasvuks ja arenguks rohkesti toitaineid ja nende omastamiseks niiskust. Põhja-Eesti piirkonnas jagus sademeid ning väetiste kasutamine kindlustas kõrged saagid. Tootmiskatsetes olid saagid 43–55 t/ha, kusjuures alla 28 mm fraktsioon praktiliselt puudus. Graafikult on näha, et õiepungade tekkimise faasis oli toitainetega varustatus hea peale kontrollvariandi.

KOKKUVÕTTEKS

- Kasvuhäirete all kannatanud mugulasaagi kvaliteet jäi uute stoolonide tekke tõttu madalaks.
- Hariliku kärna tõrjevõtetest andis häid tulemusi mullalahuse reaktsiooni happelisemaks muutmine väävliga.
- Seemnekartuli eelidandamine soodustab kiiremat algarengut ja kvaliteetsema mugulasaagi moodustumist ning ajastatud koristamist.
- Varrepõletikust haigete taimede väljavõtmine on tülikas ja kulukas, sest mugulasaak on juba moodustumas.
- Paljud kasvatajad lootsid kasvatada kartulisaaki suuremaks veel peale põuaperioodi, mistõttu ei rutanud koristamisega. Kahjuks tulid septembris sademed.

Viljelusvõistlus päädis autasustamisega

Tekst ja foto ENDEL METS

Viljelusvõistluse 2011 parimad (vasakult): Urmas Nurmsalu, Savikoti Agro OÜ, Viljandimaa; Avo Samarüütel, Männiku Piim OÜ, Tartumaa; Anti Mets, Puhja Ettevõtte OÜ, Järvamaa; Helina Märtnmann, Estonia OÜ, Järvamaa; Urmas Uustalu, Pae Farmer OÜ, Raplamaa.

Kes keda autasustas

	Esindaja	Kultuur	Saak	Koht	Autasustaja
Suviraps					
Estonia OÜ	Helina Märtnmann	'Larissa'	3,4	1	Rapool
Nuudi Talu	Kaido Kirst	'Larissa'	2,8	3	Makteshim
FIE Rein Jurs	Rein Jurs	'Proximo'	2,6		Tartu Mill
Voore Farm OÜ	Margus Lepp	'Magma'	3,0	2	Rapool
Avispeamees OÜ	Jaak Läänemets	'Trapper'	2,2		Tartu Mill
Taliraps					
OÜ Männiku Piim	Avo Samarüütel	'Visby'	3,5	2	Rapool
Kõljala POÜ	Tõnu Post	'Banjo'	3,0	3	Berner/DuPont
Pae Farmer OÜ	Urmas Uustalu	'Excalibur'	3,6	1	Monsanto BASF
Pae Farmer OÜ	Urmas Uustalu	'Largo'	2,9	1	BA
Talirukis					
Estonia OÜ	Helina Märtnmann	'Vambo'	6,2	2	Yara
Savikoti Agro OÜ	Urmas Nurmsalu	'Agronom'	7,1	1	FPE
Savikoti Agro OÜ	Urmas Nurmsalu	'Matador'	7,0	1	Berner/Dow
FIE Rein Jurs	Rein Jurs	'Recrut'	4,6		
Voore Farm OÜ	Margus Lepp	'Matador'	5,1	3	Syngenta
Talinisu					
Voore Farm OÜ	Margus Lepp	'Olivin'	6,1		
OÜ Männiku Piim	Avo Samarüütel	'Skagen'	7,6	2	BASF
Koplimäe Agro OÜ	Ago Pärnamäe	'Olivin'	6,3		
Koplimäe Põllud OÜ	Ago Pärnamäe	'Ramiro'	7,4	3	Syngenta
Metstagine Agro OÜ	Teet Kallakmaa	'Olivin'	4,9		Berner
Nuudi Talu	Kaido Kirst	'Olivin'	6,6		
Aru Grupp OÜ	Andres Lindam	'Ada'	4,9		Tradecorp
Pirmastu OÜ	Toomas Tobreluts	'Ramiro'	6,1		Tartu Mill
Puhja Ettevõtte OÜ	Anti Mets	'Ada'	7,8	1	Bayer

Korraldajad

MAAMAJANDUS

BALTIC AGRO
part of DLA Group

Farm Plant Eesti

Toetajad

BASF

Bayer CropScience

DU PONT

MONSANTO

syngenta

Pae Farmeri edulugu

Tekst ja fotod ENDEL METS

Tänavusel viljelusvõistlusel osales Raplamaa ettevõtte OÜ Pae Farmer uustalnikana, esitledes talirapsipõldu, kust saadi 3,6 tonni teri ja 669 eurot arvestuslikku kasumit hektariilt, mis oli tänavune tippulemus.

Pae Farmer OÜ

- Üks Eesti suurimaid piimatootmisettevõtteid, kelle valduses on 900 piimalehma, 400 lihaveist ja 4300 hektarit haritavat maad.
- Üks Eesti paremini majandatud põllumajandusettevõtteid. Mõned kuud tagasi avaldatud Äripäeva top'is oli OÜ Pae Farmer põllumajandusettevõtete hulgas teisel kohal.
- Viljeleb põhiliselt paepealsetel (nagu nimigi seda kajastab) põuakartlikel muldadel ja taotleb jõuliselt nende parandamist orgaaniliste väetistega.

Miks nii mastaapselt?

Pae Farmer viljeleb peaausjalikult endise Mahtra sovhoosi territooriumil. 20 aastat tagasi alustati seal sotsialismi rüpes ettevõtluse eksperimenti. Toona kirjutasin ma ajakirjas Sotsialistlik Põllumajandus:

“Selle töökorralduse puhul kandvateks isikuteks on ettevõtjad. Need on majandi kõige algatusvõimelised ja riskivalimised töötajad, kes rendivad tootmisvahendeid, leiavad endile ise partnerid ja palgatöölised ning toodavad põllumajandus- ja saadusi või osutavad teistele teenuseid lepingus ettenähtud mahus ja hindadega.”

1990. aastal ettevõtlusega alustanud hulk kuulub ka tänase OÜ Pae Farmer juht Ülo Flaur, kes töötas Mahtra sovhoosis peaaugronoomina.

Miks juhtus nii, et kõik toonased ettevõtluse entusiastid on ammu lõ-

Viljelusvõistluse lõpukonverentsil sai Urmas Uustalu (vasakul) esimesena peakorraldajalt Margus Ameerikaselt aukirja.

petanud, ent Ülo Flaur on samal ajal üles ehitanud Mahtra ja Inglis- te maadel laiuva suure osaühingu.

“Nii juhtus ajaloolistel põhjustel,” selgitab Flaur. “Ma ei ole teadlikult suureks pürginud, see on pigem juhus ja osaühingu loomise ajendiks oli missioonitunne. Kui silme all jäävad põllud ripakile, korjad need ju üles. Mulle neid pakuti ja võimalusi laienemiseks oli rohkemgi, kui ma neid olen kasutanud.”

EPAs hariduse saanud agronoomist Ülo Flaurist sai piimatootja, sest Valtu kolhoosi Inglis- te osakonna 500 lehmaga suurfarm oli karmide majandusolude ja saamatute juhtide tõttu hävinguohus. Ülo Flauri paluti päästma ja ta tuli sellega toime.

“Kui me farmi üle võtsime, oli alles sadakond lehma, ülejäänud lehmad ja kogu noorkari oli palgaraha saamiseks Tallinna Lihakombinaati viidud. Kui oleks kari alles olnud, oleks võinud seal jõuliselt startida.”

Vaatamata sellele, et Ülo Flaur startis pankrotipesast, on areng ikkagi olnud jõuline. Esimeste hulgas Eestis ja esimesena Raplamaal ker-

kis Inglis- te uue põlvkonna suur- farmi esimene järk ja peatselt ka teine.

Juhtis ettevõtet nagu talu

Ajakirja eelmises numbris tutvustasin OÜ Männiku Piim juhti Avo Samarüütli, kes tänavu pärjati aasta põllumeheks ning viljelusvõistlusel sai talirapsi saagikuse ja tulukusega sama tulemuse, mis OÜ Pae Farmeri. Avo Samarüütel on ettevõtte tippjuht, olles samal ajal põllul agronoom-tööjuht.

Veel kolm aastat tagasi juhtis samal moel oma ettevõtet ka Ülo Flaur, aga temal on põlde ja lehmi kolm korda rohkem.

Ainuisikulisel juhtimisel on omad tugevad küljed, kuid teatud piirini.

Kolm aastat tagasi tegi Flaur ettevõtte juhtimises olulise muudatuse, ta asutas agronoom-tööjuhi ametikoha ja kutsus endale abiks professionaalse agronoom-tööjuhi Urmas Uustalu.

Agronoom-tööjuhi amplituaasse kuulub kogu taimekasvatus, sealhulgas piima- ja lihakarja söötadega

varustamine, 15–20-liikmelise meeskonna juhtimine ning spetsiifiline agronoomitöö. Ülo Flauri hinnangul on tal nüüd võimalik keskenduda ettevõtte arendamisele.

Ülo Flaur: “Ettevõtet tuleb kogu aeg arendada, hetkekski ei tohi seisma jääda ja lihtsalt niisama elama hakata. Pidevalt investeerime, kogu kasum läheb tagasi tootmisse. Turumajanduses on selline loogika.”

Praegu on Pae Farmeris põhiliseks arenguvaldkonnaks maade parandamine, nii melioratsioon kui ka muldade tootmisvõime tõstmine.

Ülo Flaur peab oma veaks, et alles ametis jooksvate põllutööde juhtimisega, lükkas ta maaparandusega alustamise edasi. Nüüdseks on asutatud maaparandusühistu ja melioratsioon 400 hektaril alanud.

Teine praegu arendatav valdkond on lihavesikasvatus, mis Ülo Flauri meelest kuulub loogiliselt ja loomulikult piimakarjakasvatuse juurde. Näiteks tekib paratamatult sellist silo, mis on kehv piimalehmale, aga suurepärase lihavesikale.

Praegu renoveeritakse üht hoonet lihavesikale ja peatselt hakatakse ehitama uut noorkarjalautu.

Ülo Flaur: “Meestel ei ole talvel tööd, see on praegu põllumajanduse üldine probleem. Me püüame neid rakendada midagi ehitades.”

Pae Farmeri juhtimises toimunud muutust sobib kommenteerida ühe teoreetiku põhimõtte valguses. Itaalia majandusteadlane Vilfredo Pareto avastas, et 80% juhi igapäevast tööst annab 20% tulemusi ja 20% tööst 80% tulemusi. Mis töö on nii tulemuslik? Tootmise arendamiseks tehtav töö!

Kes on Urmas Uustalu?

Urmas Uustalu lõpetas EPA 1983. aastal. Temaga ühel kursusel õppis Margus Ameerikas, AS Baltic Agro arendusdirektor ja viljelusvõistluse algataja. Ta meenutab: “Urmas paisis silma kiire taipamise ja suurepärase mäluga. Ta omandas teadmisi lennult, ning oli läbematu ja kärsitu, et pidi teiste tuupimise järel ootama.”

Urmas Uustalu asus pärast kõrghariduse omandamist tööle Rapla-

Urmas Uustalu näitab võistluspõllul kasvanud talirapsitaimede juurestikku.

maal Tasuja kolhoosis vanemagronoomina ja sai peatselt peaaegronoomiks. “Mind huvitab agronoomi erialane loov töö. Ma tahan olla põllul, vaadata taimi ja nendega juttu vesta,” selgitab Uustalu oma kalduvusi.

Enne Pae Farmerisse tulekut töötas ta Viljandimaal Saimre Teraviljakasvatuse OÜs ja veel varem Kehtna Mõisa OÜs. Ta on spetsialiseerunud agronoom-tööjuhiks. Sellise kvalifikatsiooniga töötajaid vajavad suured põllumajandusettevõtted.

Kui siinkohal jällegi teoretiseerida, siis spetsialiseerumine on progressiivne ilming, universaalsusega võrreldes võimaldab teadmiste ja oskuste kõrgemat kvaliteeti.

Urmas Uustalu: “Ma võtan Ülo Flauri ees mütsi maha, et ta nii

kaua universaalse juhina töötas ja suutis üles ehitada nii suure ettevõtte.”

Urmas Uustalu osales viljelusvõistlusel Saimres töötamise ajal ja tänanu Pae Farmeris oleku kolmandal aastal asus taas Eesti parimatelt viljelejatelt mõõtu võtma. Kuid tekkis lahkeli.

Ülo Flaur: “Ma olen üldiselt Urmasega päris rahul, aga ma ei pea õigeks, et ta võistluse pärast talirapsi enda pailapseks tegi; viisakas perekonnas koheldakse kõiki lapsi võrdselt, erilist hoolt kantakse kõige nõrgemate eest.”

Kuna vastuolu on põhimõtteline, siis kaldun taas teooriasse. Tunnustatud juhtimiskonsultant Richard Koch ütleb oma “Stratee-

Pae Farmeri juht Ülo Flaur (67) suhtub ettevõtte jätkuvasse arengusse optimistlikult.

PAE FARMERI TALIRAPSIPÕLLU AGROTEHNIKA

Võistluspõllul olid eelviljaks heintaimed, mis olid seal kasvanud neli aastat. Põld sai enne kündi 30 tonni tahesõnnikut hektarile. Künti madalkünniadruga Ecomat 15 cm sügavuselt. Umbrohtu tõrjuti Taifuniga.

- 9. augustil külvati; sort Catalina.
- 16. augustil Butisan ja 150 kg ammooniumnitraati hektarile.
- 13. septembril Folicur.
- 25. aprillil 300 kg annooniumnitraati hektarile.
- 5. mail kompleksväetist 21 N-24 S 200 kg/ha.
- 9. mail magneesiumsulfaat, boorhape, Proteus ja Superleheväetis.
- 10. augustil kombainiti.

gia käsiraamatus”: “Inimeste esmainstinkt asub tugevdama nõrkusi. Täiustage seda, milles olete tugevad... Võtke ette see, mis on hea ja muutke see suurepäraseks, keskenduge sellele, mida kõige paremini oskate.”

Kui mõttekäik taimekasvatuse üle kanda, siis Urmas nägi, et taliraps töötas kevadel head saaki, kokkuostuhind oli kõrge, ja lisas hoolt ning armastust. Tema tegevust kroonis kõrge kasum.

Trumpäss – vedelsõnnik

Valdkond, kus Ülo Flauril ja Urmas Uustalul on täielik ja üksteist võimendav üksmeel, on mulla viljakuse tõstmine orgaaniliste väetistega, eeskätt vedelsõnnikuga.

Kui uurida viljelusvõistlusel silma paistnud rapsisaagi kujunemist, siis esimesena tuleb ära märkida, et see põld oli neli aastat rohumaa ja ülesharimise eel sai 40 tonni tahesõnnikut hektarile.

Pae Farmeris toodab orgaanilist väetist 900 piimalehma, sama arvukas noorkari ja lisaks 400 lihavesi. Kuna soovitakse veel rohkem, siis veetakse ettevõtte põldudele ka AS Rei 10 000 sea vedelsõnnik.

Tänavu väetati Pae Farmeris vedelsõnnikuga 860 hektarit põlde arvestusega 30–80 tonni hektarile.

Vedelsõnnikut käideldakse võimalikult väikeste kadudega ja viiakse mulda parimal ajal ning eeskätt

neile kultuuridele, kus efekt on kõige suurem, näiteks maisile.

Ettevõtte soetas tänavu Claasi firmalt vedelsõnniku muldaviimise masina, mis maksab 5,3 miljonit krooni. Selle teenindamiseks on endal 4 suurt paakautot, lisaks veel paake traktorite haakes. Tuleval kevadel hakatakse vedelsõnnikut mulda viima kahes vahetuses, praktiliselt 24 tundi ööpäevas.

- Pae Farmeris ei ole vedelsõnnik tülikas kõrvalsaadus, vaid efektiivne mullaviljakuse tõstmise vahend, milleks on tehtud suuri investeeringuid.

Kõige paremini kasvas mais

Pae Farmeris kasvas tänavu mais 206 hektaril ja keskmiselt saadi ligemale 45 tonni rahuldava kuivainesisaldusega haljasmassi hektarilt. Maisisilo saavad piimalehmad praegu sama palju kui rohusilo ja sel moel võidakse neid sööta kuni uue maisisaagini.

Maisist ollakse väga heal arvamusel, sest see on suurepärase energiasööt piimalehmadele. Ka kasvab mais hästi vedelsõnnikuga väetatud põldudel.

Mõnel pool on maisikasvatusest loobutud, kuna ei suudeta tõrjuda metssigu. Pae Farmeris osteti elektrikarjused: 30 kilomeetrit traati ja tuhandeid poste ning see investeeritas end ära.

Maisi külviga alustati 6. mail. Ülo Flaur arvab, et võinuks varem-

gi. Mais ei ole nii külmaõrn kui seda Eestis üldiselt arvatakse.

Ülo Flaur: “Maisi külmaluvuse kohta sain teavet Ameerikast, seal olid lumevaalud alles aia ääres, kui alustati maisikülvi. Oluline on muld idanemissügavusel soojaks saada. Paned läga, teed madala künni, mis soojendab.”

Tänavu võrreldi Pae Farmeris 6 uut maisisorti ja neid koristati kahel erineval ajal. Kõige saagikam sort andis 55 tonni haljasmassi hektarilt.

Pae Farmeri piimakari saab maisi- ja rohusilo kõrvale piimvahaküpsuses koristatud ja seejärel muljutud ning konserveeritud söödavilja. Sellist sööta tegi Ülo Flaur Eestis esimesena juba 25 aastat tagasi, mil teda juhendas teadusmees Ants Linnutaja.

Et Pae Farmer tõusis müügituulu ja ärikasumi alusel Eesti põllumajandusettevõtete hulgas teisele kohale (parim on Väandra OÜ), on ühelt poolt Ülo Flauri ettevõtlikkuse ja teiselt poolt tema säästupoliitika tulemus. Ta on julgelt investeerinud piimatootmise nüüdisajastamise, ent loeb raha väga hoolikalt, näiteks mineraalväetist ostes. Ta on rahaasjades parajalt konservatiivne. Seda hindavad ka finantsanalüütikud.

Ülo Flaur: “Oma rahakulutusi pean hoopis hoolikamalt analüüsima ja sel talvel ma seda ka kindlasti teen.”

Milline on Eesti traktoripark?

Algus Maamajanduse oktoobrinumbris

Moodsate traktorite puhul tõstetakse üha enam esile juhi mugavusi: avarat kabiini, head väljavaadet, uue disainiga uksi ja katust, uusi mugavaid juhtlüliteid ja automaatseid juhtimisrežiime.

ÜLO TRAAAT

EMÜ tehnikadoktor
Fotod HEIKI RAUDLA ja erakogu

Erinevate traktorimarkide hooldus- ja remondikulud kõiguvad suuresti nii ettevõtete sees kui eri ettevõtete vahel. Kulutused traktori remondile sõltuvad paljudest teguritest.

Kulutused traktori varuosadele sõltuvad otseselt sellest, kui palju traktor töötab. Mida rohkem tööd tehakse, seda suurem on tõenäosus, et on vajadus ka uute varuosade järele. Kindlasti pakub huvi, millise hulga töötundide juures tekib oluline varuosadele tehtud kulutuste kasv.

Kõige suuremad kulutused traktori varuosadele (keskmiselt 5305,9 eurot) olid uuringus traktoritel, mis töötasid 2009. aastal 2001–3000 töötundi. Kulutuste vähenemine pärast 3000 töötundi on seletatav sellega, et nii suure töötundide arvuga traktoreid osales uuringus ainult

kolm ja kõik need olid 2009. aastal vähem kui kaks aastat vanad. Kõige rohkem oli põllumajandusettevõtetes traktoreid, mis töötavad vahemikus 501–1000 töötundi aastas ja nende keskmised kulutused varuosadele olid 1148,2 eurot.

Kulutused, vanus ja töötunnid

Kõige väiksemaid kulutusi varuosadele võis märgata vahemikus 201–500 töötundi. Seda põhjustab fakt, et enamik uuringus osalenud MTZ-tüüpi traktoreid (mida oli kõige rohkem) töötab just selles vahemikus ja nende kulutused on ühed väikseimad.

Peale 500 töötundi hakkavad kulutused varuosadele oluliselt suurenema ja seda ligi kaks korda iga 500 töötundi järel. Näiteks on 500–1000 töötundi juures varuosade kulu 1148,2 eurot ja vahemikus 1001–1500 töötundi kasvab see ligikaudu kaks korda ja on juba keskmiselt 2355,8 eurot traktori kohta. Peale 2000 töötundi enam nii järsku varuosade kulude tõusu ei ole.

Keskmised kulutused traktori varuosadele on seotud otseselt ka traktori vanusega. Vanemad traktorid on teinud suurema hulga töötunde ja seoses sellega on aja jooksul tekkinud kulumine ning masinate töökindlus on vähenenud.

Haritava maa suuruse ja traktoriremondile kulutatavate summade vahel on kindel seos – suuremate alade harimisel teevad traktorid rohkem tööd ja kuluvad rohkem.

Kõige rohkem traktoreid (27,9%) oli uuringus uuemad kui viis aastat ja nende puhul olid kulutused varuosadele keskmiselt 1596 eurot aastas. Kuue kuni kümne aasta vanuseid traktoreid oli 20,2% ja nendel olid kulutused varuosadele kõrgeimad, keskmiselt 2250 eurot aastas. Pärast kümnet aastat langes traktorite keskmine varuosade maksumus aastas 679 euroni. Selline varuosadega seotud kulutuste sõltuvus traktori vanusest on põhjendatav sellega, et intensiivsemalt kasutatakse töödeks kuni kümne aasta vanuseid traktoreid. Kuni viie aasta vanused traktorid töötavad kõige rohkem töötunde, kuid uute traktorite varuosade kulu on väiksem, sest uutel traktoritel esineb vähem rikkeid.

Umbes viiendik ehk 20,1% uuritavaid traktoreid olid vanuserühmas

21–25 aastat ja selle vanuserühma traktoritel olid kõige madalamad kulutused varuosadele aastas – 236 eurot.

Selle vanuserühma traktoritest olid enamik nõukogude päritolu traktorid ja madal rahaline kulu nende varuosadele ei kajasta traktorite vastupidavust, vaid seda, et nende varuosad on kordades odavamad kui nüüdisaegsetel traktoritel. Üle 20 aasta vanuseid traktoreid ei kasutata ka nii intensiivselt ja nende aastane töötundide maht on väiksem kui uuematel traktoritel.

Üle 30 aasta vanuseid traktoreid oli uuringus kõige vähem – 4,5% ehk 33 traktorit. Selle vanuserühma traktorite puhul olid keskmised kulutused varuosadele 416 eurot aastas. Üle 30 aasta vanuseid traktoreid kasutatakse väga vähe, seega

pole nende kulutused varuosadele võrreldavad uuemate traktoritega. Uuringu kõige vanem traktor oli MTZ aastast 1965.

Intensiivsus sõltub võimsusest

Mida võimsam traktor, seda rohkem töötunde, sest põllutööde planeerimisel koormatakse neid töömahukamate töödega. Keskmine töötundide arv oli kõige suurem kõige võimsamatel, üle 260hobujõulistel traktoritel, seetõttu olid nendel ka kõige suuremad kulutused varuosadele. Üle 260hobujõuliste traktorite hulgas oli palju Fendti traktoreid, mille puhul olid kulutused varuosadele ühed suuremad.

Kõige väiksemad kulutused varuosadele (187,9 eurot aastas) olid traktoritel, mille võimsus oli kuni 40 hobujõudu. Nende hulgas olid peamiselt tehniliselt vananenud T 25 ja T 16, mis teevad väikses mahus töid ja mille varuosad on odavad.

Vahemikus 81–100 hobujõudu oli märgata varuosade kulu kerget vähenemist, mis on tingitud sellest, et enamiku 81–100hobujõulistest traktoritest moodustavad MTZid, mille puhul on kulutused varuosadele markide võrdluses madalad.

201–260hobujõuliste traktorite keskmiste töötundide ja varuosade kulutuste suhe on hea – varuosade kulu töötunni kohta on väike. Selline olukord on tingitud asjaolust, et 201–260hobujõuliste traktorite keskmine vanus jääb 5 aasta piiridesse, seega on nende hulgas palju uusi traktoreid ja 2009. aastal ei esinenud suuremaid rikkeid traktoritega, mis jäid sellesse hobujõuvahe- mikk.

Seosed varuosadele tehtavate keskmiste kulutuste ja traktori kütuse erikulu vahel erinevatel traktorimarkidel ei kulge kindla reegli- pärasuse alusel.

Kohe võib välja tuua Fendti, mille puhul eelistatakse võimsamaid mudelid. Võib öelda, et Fendt on ökonoomne kütusekulu poolest (põllumajandusettevõtete tehnikajuhid on Fendti kiitnud just madala kütusekulu tõttu), kuid varuosadele kulub palju raha.

Suurima kütuse erikuluga oli John Deere (283 g/kWh), samas olid kulutused varuosadele selle traktorimargi puhul keskmised.

Kallimad ja odavamad masinad

Hea ülevaate traktori keskmisest varuosadele kulust markide kaupa annab võrdlus keskmise varuosadele kulu ja traktori töötundide vahel. Selline võrdlus toob esile keskmise rahalise kulu varuosadele.

2009. aastal olid kulutused varuosadele keskmiselt töötatud töötundide kohta suurimad Fendti traktoritel. Fendti kulutused varuosadele ühe töötundi kohta olid keskmiselt 3,5 eurot. Põllumajandusettevõtete tehnikajuhid töid Fendti probleemina välja Vario-tüüpi käigukasti, mille remont on kallis.

Käigukasti probleemid ongi tõstnud Fendti keskmised kulud varuosadele kõige kõrgemaks. Fendti käigukaste põllumajandusettevõtted ise ei remondi, samuti ei tee seda traktorimarki esindav ettevõte. Üldiselt asendatakse käigukasti rikke korral vigane käigukast uuega. Teise probleemse kohana toodi välja Fendti esisilla vastupidavus.

Varuosadele kulutatud raha poolt järgnevad Fendtile Valtra ja New Holland 2,85 euroga töötundi kohta. Valtra puhul töid põllumajandusettevõtete tehnikajuhid sarnaselt Fendtile välja käigukasti rikkeid, mille remont on kallis. Valtra puhul peetakse probleemseks ka hüdroüsteemi ja rippüsteemi.

Nüüdisaegsetest traktoritest olid kõige mõistlikuma keskmise kulutusega Claas, Zetor ja Case (vastavalt 0,39, 0,75 ja 0,87 eurot töötundi kohta). Tehniliselt vananenud traktorite hulgas oli väikseimate keskmiste kulutustega varuosadele MTZ (1,1 eurot töötundi kohta).

Remondikulud

Traktori remondikulu koosneb kulutustest varuosadele, tööjõule ja remondiruumide amortisatsioonile. Kulutused varuosadele hõlmavad traktori varuosi, remondimaterjale ja hoolduseks vajaminevaid

tarvikuid, nagu näiteks erinevaid määrdeaineid ja filtreid.

Kulutused tööjõule koosnevad kõikide traktorite remonttöödel osalenud töötajate töötasudest. Remondiruumide amortisatsioon hõlmab remonditöökoja seadmete kulusid ja kommunaalkulusid. Remondile tehtavate kulutuste puhul väike, aga samas väga oluline osa, on varuosade hankimise kulutused, mis hõlmavad kulutusi õigete varuosade leidmiseks ja nende kohaletoometamiseks.

Remondikulutuste hindamisel on oluline jagada traktorid kahte rühma: nüüdisaegsed ja tehniliselt vananenud masinad. Nende kahe traktorirühma puhul erinevad kulutused remondile oluliselt – nüüdisaegse kõrge hinnaga traktori remont võib sageli olla sama kulukas kui mõne tehniliselt vananenud traktori soetamise hind.

Tehniliselt vananenud traktorite hulka kuuluvad peamiselt Vene päritolu masinad. Kuna nende traktorite puhul ei saa remondikulutusi võrrelda nüüdisaegsete traktorite remondikulutustega, tuleb neid analüüsida eraldi. Parema ülevaate saamiseks on jagatud kulutuste rahalised suurused viide vahemikku. Ühe traktori keskmine kulutus remondile tehniliselt vananenud ja nüüdisaegsete traktorite puhul on toodud joonisel.

Omahinna arvutamine

Põllumajandussaaduste tootmisel tuleb teha mitmesuguseid kindlaid töid taimedele ja loomadele kõige soodsamal ajal. Kuna põllukultuure viljeldakse tänapäeval peamiselt mehhaniseeritult, moodustavad kulud masinapargile olulise osa taimikasvatustoodangu omahinnast.

Masinatööde kulude arvutamiseks on iga masina kohta vajalik teada järgmisi andmeid:

- 1) soetusmaksumus;
- 2) asendushind – inflatsiooni ja konstruktsiooni täiendamise tõttu masinate hinnad pidevalt tõusevad, seetõttu on tänapäeval sama võimsusega või tootlikkusega masina hind juba kõrgem kui vanal mitu aastat tagasi soetatud masinal. Kui kulunud ma-

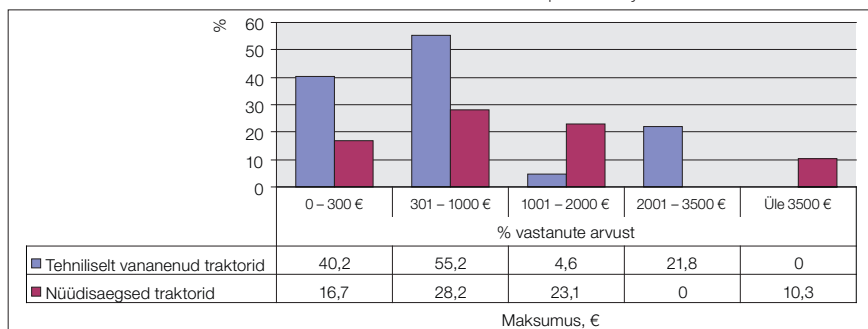

Suurt tähelepanu pööratakse tänapäeval traktorite rippüsteemidele.

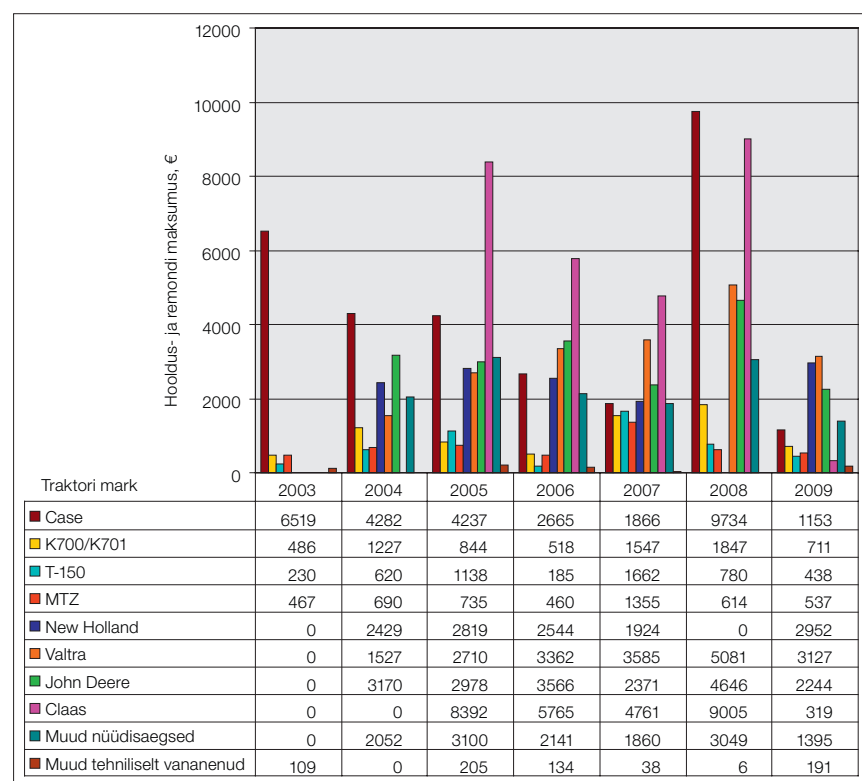
sina asemel soetatakse uus sama võimsusega või tootlikkusega masin, siis selle uue masina tänapäevast hinda nimetatakse vana masina asendushinnaks;

- 3) masina jääkmaksumus;
- 4) masina aastane töömaht (ha, tundi, tonni, jne);
- 5) eeldatav kasutusiga aastates sõltub masina tööressursist ja aastastest töömahust. Üle optimaalse tööea töötanud masinatel esineb liialt sageli ja palju rikkeid, masinate renoveerimist selle töö kõrge hinna tõttu üldjuhul ei tehta. Lisaks tööressursile võib masina kasutusiga piirata ka moraalne vananemine, mis on enamike põllutöömasinate puhul 10–14 aastat;
- 6) pangalaenu tingimused ja intress protsentides;
- 7) masina hoiuruumi vajadus (maksumus eur/m², kasutusiga aastates või kulumi %);
- 8) kindlustusmaksed, ülevaatus-tasud ja muud masinaga seotud maksed (eurot aastas või % jääkmaksumusest);
- 9) korrashoiukulud aastas (tehnohooldus ja remont, % asendushinnast);
- 10) mootorikütuse ja õlide kulu (l/h ja nende hinnad eurot/l);
- 11) masinajahi ja abitööliste töötasu (koos maksudega eurodes);
- 12) muud antud masina juures esineva võivad kulud;

Ühe traktori keskmine remondi maksumus aastas põllumajandusettevõttele

Hooldus- ja remondi maksumus aastas keskmiselt ühe traktori kohta aastatel 2003–2009

13) töömasinatel esineda võivad kulud;

14) ettevõtte üldkulud (% kogukuludest), tunnitootlikkus.

Nüüdisaegsete traktorite keskmised remondikulutused olid jagunenud erinevate rahaliste vahemike vahel võrdsemalt kui tehniliselt vananenud traktorite puhul, mis suuremalt jaolt jäävad 1000 euro piiresse.

Vananenud traktori aastane kulutus remondile oli 40% uuritud põllumajandusettevõtetest kuni 300 eurot aastas, 55% uuritutest vahemi-

kus 301–1000 eurot ja ainult 5% ehk neljal uuritud põllumajandusettevõttest vahemikus 1000–2000 eurot aastas. Kõige suuremate remondikulutustega ehk 5% tehniliselt vananenud traktoritel teostati rahaliselt kulukamat baasremonti või siis osteti uued rehvid, millele kulunud rahasumma tõstis keskmise traktori remondihinna üle 1000 euro aastas.

Tehniliselt vananenud traktorite remontimisele ei pea kaasama nii palju spetsialiste, nende varuosade hinnad on kordades madalamad, traktorid on lihtsa ehitusega ja nen-

de remondiga saab enamik põllumajandusettevõtteid ise hakkama. Tehniliselt vananenud traktorid töötavad aastas oluliselt väiksema hulga töötunde kui nüüdisaegsed, seega esineb neil aastas palju vähem rikkeid.

Uurimustöös on vaadeldud hooldus- ja remondikulusid keskmiselt ühe traktori kohta aastatel 2003–2009.

Varasemate aastatega võrreldes on näha, et 2009. aastal pole hooldus- ja remondikuludes nii suuri hüppeid kui varasematel. Seetõttu olid mõne margi puhul ühe traktori hooldus- ja remondikulud väga suured, teistel väiksemad. See tõstab mõne margi keskmise kulu kõrgele.

Näiteks on varasematel aastatel olnud Case'i ja Claasi hooldus- ja remondikulud väga kõrged võrreldes teiste markidega, kuid 2009. aastal tunduvat madalamad. Case'i kõrgeid hooldus- ja remondikulusid mõjutas see, et uuritud perioodil oli selle margi traktorite seas palju vanemaid masinaid, millele oli tehtud mõni suurem remont. Claasi puhul mõjutas kulutusi see, et igal aastal esines mõni traktor, millele oli tehtud väga kallis remont, maksumusega üle 10000 euro. Enam-vähem stabiilselt olid püsinud aastate lõikes New Hollandi traktorite hooldus- ja remondikulud. John Deere'il ja Valtral olid suurimad hooldus- ja remondikulud aastal 2008.

28% põllumajandusettevõtetest jäid kulutused remondile vahemikku 301–1000 eurot. Selliste kulutustega olid keskmiselt ettevõtted, kus nüüdisaegsete traktorite keskmine vanus jäi kolme aasta piiresse ja traktor töötas aastas 1000 töötundi. Kulutuste vahemikus 1001–2000 eurot ja 2001–3500 eurot olid peamiselt nüüdisaegsed traktorid, millel oli suur töötundide arv. 10% põllumajandusettevõtetest oli aasta keskmine kulutus remondile suurem kui 3500 eurot.

Haritava maa suuruse ja traktori remondikulutuste vahel on kindel seos, suuremate maa-alade harimisel teevad traktorid oluliselt rohkem tööd, millega kaasneb remondikulutuste kasv.

Lõpp

Kirev kartulimaailm: kellele 'Ants', kellele 'Maret'

Tekst ja fotod VIIVE ROSENBERG
EMVI, EVIKA vanemteadur

Astakümneid tagasi kasvata-
ti Eestis kartulit küll märksa
suuremal pinnal kui praegu
(1980. aastal 72 300 ha ja 1992. aastal
45 000 ha, kogusaak oli 700 000
kuni 1,1 miljonit tonni aastas), aga
sorte oli vähe. On teada, et Jõgeval
aretatud sort 'Sulev' hõlmas suure-
ma osa pinnast ja seda mitte ainult
Eestis, vaid ka mitmes teises liidu-
vabariigis.

'Sulevit' oli hõlbus kasvatada,
sest see oli haigustele ja vigastuste-
le vastupidavam kui teised sordid,
ning säilis hästi. Ka kokkuostmisel
peeti mugavaks, kui tegu oli ainult
ühe sordiga. Nii oli ka poelettidel
peamiselt üks sort, 'Sulev'.

Aga 'Sulevi' üheks suuremaks
puuduseks oli see, et pärast keet-
mist mugulad tumenesid. Maitse
osas puudus ühine seisukoht.

Kiiresti muutuv sortiment

Tänaseks on kartuli kasvupind tun-
duvalt vähenenud, statistika järgi
ca 9000 hektarini, aga sortide roh-
kus, mida kasvatatakse, on muljet-
avaldav. Tänavu tunnustati 49 sordi
seemnepõllud. Kõikide kasvatatava-
te sortide kohta ei olegi ülevaadet.

Tunnustatud seemnepõllu suu-
ruse järgi kasvatatakse Eestis kõige
rohkem sorte 'Laura', 'Flavia', 'Ma-
rabel', 'Gala' ja 'Romera'. Endistel
aegadel nimetati kasvatamiseks lu-
batud sorte rajoonitud sortideks,
praegu on tegemist sordilehe sorti-
dega. Igal ELi liikmesriigil on oma
sordileht ja liikmesmaade sordileh-
tede põhjal koostatakse ELi ühine
sordileht, kuhu kuuluvaid sorte või-
vad kõik liikmesriigid kasvatada ja
turustada.

*Ideaalset sorti ei ole – igal aastal on oma lemmiksort ja
igal sordil oma lemmikaasta. Seetõttu peavad edukad
kartulikasvatavad kasvatama samaaegselt mitut sorti.*

Sordid Eesti kaardil maakonniti möödunud aasta EVIKA aastalõpunäitusel. Kaart on pühenda-
tud liigilise mitmekesisuse aastale, tõestamaks, et kartulimaailm on mitmekesine. Kaardi idee ja
teostus pärineb käesoleva kirjutise autoriilt.

Meilt küsitakse sageli nõu, mil-
list sorti toiduks või kasvatamiseks
eelistada. Kahjuks ei jõua väga kii-
rest muutuvas kartulisordimendis
oriendatuda ega kõikide sortidega
tutvuda. Isegi kõiki nimesid ei jõua
meelde jätta. Teistes riikides nii kii-
ret sortide vahetumist ei ole.

Peamiselt kasvatatakse aasta-
kümnete jooksul tuttavaks saanud
sorte. Näiteks meie põhjanaabrid
soomlased kasvatavad kõige roh-
kem sorte 'Van Gogh', 'Melody', 'As-
terix', 'Hankkija', 'Timo' ja 'Nicola'
(ajakirjast Tuottava Peruna nr 1/11).
Nendest kolme, 'Van Goghi', 'Nico-
lat' ja 'Asterixi' on aastaid tagasi ka
meil kasvatatud.

Kuuldavasti otsivad meie kartu-
likasvatavad sorti, mis annaks igal
aastal stabiilselt suure ja kvaliteet-
se saagi. Tundub, et sellist ideaalset
sorti siiski ei ole. Kõikidel sortidel
on omad positiivsed omadused ja
samuti ka puudused. Pika kogemu-
se põhjal olen järeldanud: igal aastal
on oma lemmiksort ja igal sordil
oma lemmikaasta. See tähendab,
et mõnel aastal annab häid tulemu-
si üks sort, teistel aastatel aga tei-

ne. Märkasin seda kõigepealt taime-
de koekultuuris ja edaspidi ka põld-
katsetes.

Seetõttu peavad edukad kartuli-
kasvatavad kasvatama samaaegselt
mitut sorti. Päris täiuslikku sorti,
mis igasugustes tingimustes vas-
tu peaks, igal aastal head saaki an-
naks ja ka tarbijatele meelepärane
on, vaevalt et ka tulevikus loota on.
Kartulisorte on palju, igaüks neist
on omamoodi hea ja huvitav.

Maitsvad Eesti sordid

Alljärgnevalt kirjeldan sorte oma
kogemuste ja teadmiste põhjal.
Neid sorte võiks Eestis rohkem ja
püsivamalt kasvatada, siis oleks
kartuli tarbijal kergem orientee-
ruda ja oma maitsele sobivaid sor-
te leida. Järgnevad read ei preten-
deeri sortide ametlikule kirjelduse-
le ega reklaamile.

Eestis aretatud sordid on siin-
setes tingimustes haigustele kõige
vastupidavamad ja meie kasvutin-
gimustele sobivamad. Meie sortide
maitseomadusi eelistavad need, kes
on saanud neid proovida ja kellel
nende maitse veel meeles on. Kah-

'Maret' õitsemas.

juks peavad kasvatajad meie sorte vähem saagikateks ja nende mugulate kuju ei sobi masinkoorimiseks.

Kui Eesti sorte sama hoolikalt kasvatada, kasutades samu agrotehnoloogiasid kui Lääne-Euroopa sortide puhul, võiksid mitmed sordid, nagu 'Maret', 'Ants', 'Anti' ja 'Piret', kasvatada hea ja suure saagi.

Sageli heidetakse Eesti sortidele ette suurt kadu koorimisel. On selgunud tõsiasi, et meie oludes kasvanud kartuli koorimiskaod ongi suuremad ka välissortidel. Viimastel aastatel levima hakanud uued kartuli Y-viiruse tüved kahjustavad Eesti sorte, nii nagu mitmeid populaarseid vanemaid välismaiseid sorte. See on viimase aja probleem kogu maailmas ja kuna nende sortide aretamisel ei olnud uued viirustüved veel levinud, ei saanud ka nendele vastuvõtlikkust uurida.

'Maret' on Jõgeva SAI üks õnnestunumaid sorte just selle erilisel hea maitse, suure saagikuse ja tugeva taimiku poolest. Mugulad on tumeroosa koore ja helekollase sisuga, muredad. Sort kasvab ja säilib hästi.

'Maret' taimik on tugev ja kurnis, vastupidav haigustele ja oma kiire algarenguga surub see umb-rohu alla. Õied on punavioletsed ja see õitseb rikkalikult. Kergemal liivasemal mullal jääb mugulate kuju ilusaks ümmarguseks ja silmadki üsna madalaks.

'Maret' on hea kasutada keetmiseks, ahjus ja pudru tegemiseks. Hooletul keetmisel võib siiski laguneda. Kes on kord 'Maretit' maitse nud, see soovib seda kasutada nii varajase kui talvekartulina.

Kui suve algul, 'Maret' mugulate moodustumise ajal, on tugev põud, võivad mugulad nakatuda hariliku kärnaga. Säilimisel võivad mugulad hakata varakult idanema, kuid see ei toimu massiliselt ega kujuta erilist probleemi. 'Maretit' võib säilitada ja tarbida kevadeni. Kuna 'Maret' on ka kiduussikindel, sobib see hästi aiamaadel kasvatamiseks.

'Anti' on üks Jõgeva SAI sorte, mis sobib suurtootmisel oma suure saagikuse, sileda koore ja hea lehemädanikukindlusega. 'Anti' mugulad on helekollased, madalate silmaukudega, ei lagune ega tumene keetmisel. Võõristav on selle sordi pisut magus maitse, mille poolest sarnaneb see mitmete Lääne-Euroopa sortidega.

Oma kogemuste põhjal hindan 'Antit' parimaks talve teisel poolel ja varakevadel. 'Anti' sobib hästi söögikohtadele, kus on tähtis, et mugulad ei lagune. Muidugi sobib 'Anti' hästi salatiks. Pudrukartuliks see ei sobi, sest puder ei saa kohev ja võib tunduda pisut liimine.

Käesoleval, 2011. aastal, pani 'Anti' erakordselt hästi vastu lehemädanikule. Katsepõllul, kus ei kasutatud lehemädaniku tõrjevahendeid, olid 'Anti' taimed sellest haigusest täiesti puutumata. Samas esines nakkust mitmel seni vastupidavaks osutunud sordil.

'Anti' taimed on laiade lehtede ja valgete õitega, taimed õitsevad rikkalikult. Kauakestval soojal sügisel ei taha taimed kasvamisest lõpetada ja mugulad kipuvad stolonidest kaua kinni hoidma. See raskendab koristamist.

'Ants' on Jõgeva SAI esimene kiduussikindel sort, mis levis 1990. aastate algul tänu meristeempaljundusele eriti kiiresti. 'Antsu' peetakse hiliseks sordiks, kuid meie katsete põhjal võib seda pidada pigem keskvalmivaks.

Selle sordi taimik on suhteliselt madal, õied suured ja valged, taimed õitsevad rikkalikult. Mugulad on kollase koore ja sisuga, ümmargused või ovaalsed. 'Ants' on hea haiguskindluse ja säilivusega.

Hea omadus on see, et kuigi taimikul võib esineda lehemädanikku, ei nakatu mugulad pruunmädanikku. 'Antsu' võib kasutada nii keedukartulina kui salatiks, kuna tavaliselt mugulad ei lagune.

Maitseomaduste kohta on vastakaid arvamusi. Mulle räägiti ühest huvitavast juhtumist Tallinna Kesk-turul. Kui kartulikasvataja jõudis 'Antsu' kottidega turule, jooksid sealsed kartulimüüjad koorma juurde, et haarata omale toiduks 'Antsu'. 'Printsessi', 'Laurat' ja teisi võõramaiseid sorte müüvad inimesed ei uskunud, et keegi enam 'Antsu' kasvatab ja müüb ning kasutasid võimalust, et endale maitsvat kartulit osta.

Mõnele ei meeldi 'Antsu' maitse, kardetakse ka keetmisjärgset tumenemist, mida alati küll ei esine. 'Antsu' tuntakse erakordselt pika säilimise poolest; inimesed räägivad, et see sort säilib hästi veel järgmise aasta septembrini, see tähendab uue saagini.

'Andot' võib lugeda Jõgeva SAI raudvaraks, sort on ligikaudu 40aastane ja säilitanud seni erakordse lehemädanikukindluse. Sort on paljude lemmik, kuid seda ei kasvatata piisavalt.

'Ando' on suuresaagiline, suurte ümmarguste või ümarovaalsete kollaste mugulatega hiline sort. 'Ando' puhmas on kõrge, valgete õitega ja õitseb rikkalikult.

'Ando' on väga maitsev mure keedu- ja pudrukartul, keetmisel võib laguneda. Selle sordi mugulad võivad kasvada väga suureks, sellisel juhul võivad need olla nurgelised ja ebamäärase kujuga. Oleme kogenud, et uus ja terve seeme kasvatab

ühtlased ümmargused mugulad ja neid on pesas rohkem. Vana ja haige taimiku mugulad on ebamäärase kujuga ja neid on pesas vähe.

Viimastel aastatel oleme märganud, et 'Ando' nakatub tugevasi kartuli Y-viiruse uute tüvedega. Nakatunud taimed võivad olla üleni kollasekirjud mosaiiksed, sellist nähtust varem ei esinenud.

Aastal 2010 valiti 'Ando' Vabaõhumuuseumi kartulipäeval kuld-mugulaks. Selle sordi populaarsust näitab seegi, et turul pannakse parema läbimüügi eesmärgil igasugustele sortidele nimeks 'Ando'. See ei tule sordile kasuks, kuna ostjad saavad kehvema maitsega kartuli ja pettuvad.

'Jõgeva kollane' on legend. Need, kes ei ole seda maitsta saanud, ei teagi, kui hea võib kartul olla. Olin isegi unustanud, aga keetsin hiljuti ja veendusin, et maitseb tõesti hästi.

Aga kust ja millal meie tarbija, seda osta saab? Loodetavasti juba varsti, sest Jõgeva SAI-l on jälle õigus seda sorti paljundada ja kasvata. Alates 2010. aastast on Jõgeva kollane vormistatud sordilehte säilitus-sordina ja Jõgeval alustati seemnekasvatusega. Nüüd kulub veel mõni aasta ja kui leidub soovijaid, saab Jõgevast seemnekartulit osta.

'Jõgeva kollane' anti tootmise juba 1942. aastal. Sort on hiline, kõrge puhma ja punaviolettsete valgete tipmetega õitega. Mugulad on kollase koore ja sisuga ümarad või ümarovaalsed.

'Jõgeva kollane' sobib kõige paremini keedukartuliks, keetes laguneb vähe, on mure ja ei tumene.

Kuigi Jõgeva kollane oli aastakümneid sordilehes, kasvatati seda siiski vähe. Põhjuseks oli tagasihoidlik või õieti ebastabiilne saagikus. See sort ei talunud ka 'Sulevile' sobivat agrotehnikat, mehaanilisi vigastusi ja kehva hoiustamist.

Nagu eespool mainitud, ei soovinud ka kartuli kokkuostjate vahelaod jännata mitme sordiga, pealegi kui sort oli õrnem ja kehvema säilimisega kui peamine tarbesort.

Jõgeva kollast kasvatati edukalt omaaegses Karja sovhoosis Saare-

'Ando'.

Kartuli 'Jõgeva kollane' õisik.

MILLEST SÕLTUB MAITSE?

Head kodumaist toitu on hakatud üha rohkem väärtustama. Ka kartulisortidel osatakse vahet teha ja neid oma maitse järgi valida. Kahjuks ei ole soovitud sorte alati müügil ja nii jätab müügilolevate kartulite maitse sageli soovida.

Kartuli maitse ei sõltu ainult sordi omadustest, seda mõjutavad veel paljud muud tegurid, näiteks kasvu- ja säilitustingimused, valmistamise viis, samuti keeduvee ja lisandite omadused. Ka väga hea sordi kartuli võib oskamatu toiduvalmistamisega ära rikkuda.

Tähtis on valida vastavale toidule sobiv sort. Näiteks ei saa igast sordist head ahjukartulit. Eriti hästi sobivad ahjukartuliks 'Varajane kollane' ja 'Maret'.

Tähtis on ka see, kuidas toitu valmistatakse. Ahi peab olema kuum, 230–250 kraadi enne kartulite küpsema panemist. Kui ahi pannakse sooja alles siis, kui kartulid on juba ahjus, tuleb roog kuiv, vindunud ja maitsetu.

Salatiks sobivad tänkjad, mittemuredad kartulid. Muredad kartulid teevad salati pudrutaoliseks.

Ühes söögikohas pakuti kord ilusa tumekollase väljanägemisega keedukartulit, mille maitse oli nii halb, et kui ma ei oleks varem kartulit söönud, ei oleks seda ka edaspidi teinud. Kui lapsed saavad sellise kogemuse, ei saa loota, et nendest tulevikus kartulitarbijad saavad.

Sageli on raske arvata, mis võib mõjutada kartuli maitset. Tänapäeval kasutatakse kartulikasvatases palju umbrohu, haiguste ja kahjurite tõrjeks, pealsete hävitamiseks ja säilivuse parandamiseks erinevaid kemikaale. Nende mõju kartuli kvaliteedile ja maitsele on vaja põhjalikumalt uurida.

maal. Tundus, et Saaremaa päikeserikkus ja mullastik sobisid sellele kartulile eriti hästi. Saaremaal kasvanud Jõgeva kollane oli maitavam kui mujal. Sealt saadeti seda Tallinnasse toleaeagsetele tippvalitsejatele, kes oskasid kõigest heast lugu pidada. Maapered kasvatasid Jõgeva kollast aiamaadel ja Lõuna-Eestis tõrjus see sort välja sealset toidukartulid 'Väikese verevi' ja 'Odenwaldi sinise'.

Seni ei ole kasvatatud Jõgeva kollast' tänapäevase tehnoloogia järgi, nagu kasvatavad ja käitlevad meie suuremad kartulitootjad välismaiseid sorte. Võib-olla näitab selliste väetiste ja tõrjevahendite koguse ning mullaharimise juures Jõgeva kollane' end väga heast küljest. Kas see sellisel juhul ka sama hästi maitseb, ei ole veel teada.

Kui küsida, milline uuem Jõgeva SAIs aretatud sort on maitse poolest

'Varajane kollane' pärineb Lätimaalt ja on olnud pikka aega paljude eestlaste lemmik. Praegu on see sordilehes, aga laialt seda ei kasvatata.

'Jõgeva kollasele' kõige lähedasem, vastaksin, et **'Juku'**. Muhkanu mugula tõttu ei soovita aretaja seda toidukartuliks, kuid maitse poolest on see võratu.

Pisut "lõmmis nina" ei takista kodus koorimist, aga masinaga koorimisel tulevad kaod liiga suured. Seetõttu jäeti 'Juku' Eesti sordilehest välja. Lätlased avastasid 'Juku' head omadused mahetärglise tootmiseks, sest sort on saagikas, kõrge tärglisesisaldusega ja haigustele vastupidav.

'Juku' sobib hästi keedu-, pudru ja ahjukartuliks. Tarbijale on sort praegu praktiliselt kättesaamatu. Ehk saab mõne tuttava aiapidaja käest.

Eesti sortidest on sordilehel veel **'Piret'** ja **'Reet'**. Esimene neist on keskvalmiv või isegi varasepoolne sort, mis sobib väga hästi keedukartuliks, selle mugulaid on kerge koorida sileda koore ja madalate silmade tõttu. 'Piretit' soovitakse rohkem osta, kui seda müügil on.

'Reet' on kõige uuem Jõgeva SAI aretatud sort. Mõned aastad katsepõllul on näidanud, et see sort on vastupidav haigustele, eriti lehemädanikule, mugula pruunmädanikule ja teistele mugulahaigustele. Maitseomadustelt jääb see alla mittele teisele Jõgeva SAI sordile, aga talve teisel poolel ja varakevadel on maitse palju parem kui sügisel pärast koristamist. 'Reet' sobib hästi keedu-, salati- ja pudrukartuliks.

'Varajane kollane' pärineb Lätimaalt ja on enam kui 60aastane meristeemmeetodiga tublisti parandatud ja uuendatud sort. Praegu on see sordilehes, aga laialt seda ei kasvatata, kuigi on juba pikka aega paljude eestlaste lemmik.

Mugula koor on pruunikas, võrguline ja kuivades kasvutingimustes just nagu karmivõitu sametiga kaetud. See on kaitseks kärntõvede ja mädanike eest. Mugula sisu on tumekollane ja see on üks vähestest sortidest, mis oma madala kuivaine- ja tärglisesisalduse juures ka mure.

Seega sobiks see diabeetikute menüüsse, sest selles on vähe süsivesikuid, aga samal ajal on mure ja maitsev. 'Varajane kollane' on ületamatu ahju- ja pudrukartul. Vaatamata varasele valmimisele säilib hoidlas hästi ja kaua.

'Varajase kollase' meristeemtervendusega hakkasime tegelema 1980. aastate algul. Sort oli tugevasti viirustest nakatunud ja kaotanud oma saagivõime. Oleme EVIKAs loodud tehnoloogia (patent nr 05414, 15.06.2011) kasutamise saanud väga häid meristeemkloone. Nende kloonide saagikus on katsepõldudel ulatunud 50–65 t/ha. Kahjuks on sort väga vastuvõtlik kartuli Y-viirusele ja see raskendab seemnekasvatust ning vähendab kiiresti seemnekartuli saagikust.

Selliste, viirustele väga vastuvõtlike sortide seemnekasvatust peaks

olema lühem. See tähendab, et meristeemtaimi peaks tunduvalt rohkem paljundama ja seemneks kasutama mitte vanemat kui 5 meristeempõlvkonna seemnekartulit. Väga vastuvõtlikeks on osutunud näiteks 'Asterix', 'Nicola', 'Folva' ja mitmed teised Euroopas laialt kasvatatavad sordid.

Veel kaks sorti, mis on end katsetes ja kunagi ka tootmises hästi näidanud, aga meil praegu tootmisest või kasvatuses üldse välja jäänud, on **'Berber'** ja **'Agria'**. Varajastest sortidest pean 'Berberit' Eesti oludesse hästi sobivaks. See on praegu veel meie sordilehes, aga seemnekartulit enam ei kasvatata.

Sort on väga varajane ja maitsev, mugulad on ovaalsed, madalate silmade ning kollase koore ja sisuga. Keetmisel laguneb vähe, keeb ühtlaselt pehmeks, ei tumene ning on nõrgalt jahune. Üldreeglina on varajased sordid haigustele, eriti lehemädanikule, vastuvõtlikumad kui hilisemad sordid. 'Berber' on siiski suhteliselt vastupidav, samuti kidussikindel. Sort sobib aiapidajatele, kes soovivad kasvatada endale värsket kartulit.

Kahju, et 'Agria' on Eesti sordilehest kadunud. Sorti kasvatati meil juba 1980. aastatel ja sai paljudele omaseks. Söögikohad kasutasid seda kui ilusa kollase, parajalt mureda, kuid mitte laguneva sisuga kartulit. Sort on hilisepoolne, piklik-ovaalsete siledate hõlpsasti kooritavate mugulatega.

Kunagi arvati, et sort saab friikartulite valmistamisel samaväärseks väga vana ja lehemädanikuõrna sordiga 'Bintje', kuid 'Agria' puuduseks on liiga suured mugulad.

Hollandis oodatakse, et EVIKA ehk suudab oma tehnoloogia abil saada meristeemkloone, millel säilivad kõik 'Agria' head omadused, aga mugulad on väiksemad ja neid on rohkem pesas. Esimesed tulemused on lootustandvad, sest üks katsetuses olev meristeemkloon on põldkatsetes kahel aastal näidanud soovitud tulemusi. Tulemuste kontrollimiseks katsed jätkuvad.

Lisapaari jalgu pole suudetud piimalehmadele aretada

KATRIN LINKOV

loomakasvatuskonsulent
Fotod RAIVO TASSO ja SVEN ARBET

Lehmade karjast väljamineku põhjustest moodustavad ligi veerandi jala- ja sõrahaigused. Palju abi on juba jälgimisest ja kiirest tegutsemisest.

Tänapäeval on lüpsilehmad aretuse tagajärjel läinud palju suuremaks kui varem. Poole tonni asemel kaalub täiskasvanud lehm täna 700–800 kg. Aretus on liikunud piimatoodangu tõstmise suunas ning selle tõttu on suurenenud looma seedeelundkond ja kõrgus. Aretuse põhirõhk on olnud udara funktsioonidel. Oluline on olnud, et loom suudaks maksimaalselt süüa tasakaalustatud sööta ja toota piima.

Tänu sellele on oluliselt tõusnud veiste jalahaiguste hulk, sest veel ühte paari jalgu pole suudetud aretusega juurde saada.

Jalgade seisund mõjutab nii söömist kui lüpsmist. Kui loomal on jalg haige, ei taha ta asemelt tõusta. Liikumine on raske ja valus, oluliselt väheneb söödavõtt, ainevahetus aeglustub ja selle tagajärjel langeb ka tema piimatoodang. On välja arvatud, et üks kuu lehma lonkamist läheb farmerile maksma 750 eurot. See on kaotatud piima, raisatud sööda ja ravi kulu.

Kõiki jalahädasid saab ravida ja seda tuleb teha kohe, kui probleem tekib.

Sörg lehmale nagu king inimesele

Sõrad on veisel selleks, et kaitsta lihaselist jalaosa maapinnaga kokkupuutel, see võimaldab loomal seista ja liikuda. Sörg on lehmale nagu king inimesele – kaitseb jalga ja tasandab põrumist.

Ühes liikudes saab loom valida, kuhu astub, võimalusel valib ta kui-va ja sileda tee. Laudas pole tal valikut ja sageli on pinnad, kus sööb ja liigub, märjad.

Jalgade seisund mõjutab nii söömist kui lüpsmist.

Raskus jalgadele kõndimisel peaks olema võrdset jaotunud nii sisemisele kui välimisele sõrale. Kui see ei ole nii ja looma jalal kasvab ühel pool sõraserv rohkem, siis jaotub raskus ebahetlaselt ja seis-

misel on näha, et loom ei toetu mõlemale jalale ühtlaselt.

Sellise olukorra kestmisel kasvab liigselt tald või sõra serv veelgi ja seismine on ebamugav ning valulik – loom lamab rohkem, ei tule

Üldiselt pärandab lehm probleemsed jalad oma järglastele, samuti sõra ja jala kuju ning ka talle tugevuse.

sööma ja kaotab ära ka piima. Et ära hoida jala probleemide süvenemist, tuleks vähemalt kord nädalas jalutada loomade seas ja jälgida nende seisust ja kõndimist. See võimaldab kiiresti haigeid jal-

gu hooldada ja hoiab ära probleemi süvenemise.

Igal farmeril peaks olema tööpükste taskus kaasas sõranuga. Sellega saab lamaval loomal sõrjade vahet kaabitseda. Nii näed jal-

ga altpoolt ja avastad kiiresti haavandi või augu kiviga. Näed ka lehma reaktsiooni – kui ei ole probleemi, siis laseb lehm seda rahulikult teha.

Karja täienduseks vasikaid valides peab mõtlema, millised olid selle looma ema jalad. Reeglina pärandab ta probleemsed jalad ka oma järglastele, samuti sõra ja jala kuju ning ka talle tugevuse.

Eriti tähelepanelik tuleb olla pärast lehma poegimist

Pärast poegimist on looma vastupanu haigustekitajatele langenud ja ta ei suuda nii palju süüa, kui oleks piimatoodanguga väljuvate ainete katmiseks vaja.

Seoses sellega on ka sõra piirded palju tundlikumad ja sageli veidi turses. Peab jälgima, et loom lamas ei vigastaks neid kohti, siis pääseb sealt sisse bakteriaalne nakkus ja areneb dermatiit, mis võib lõppeda mädase põletikuga.

Et seda ära hoida, tuleb siis, kui märgatakse, et sõraäärne nahk on roosa, lasta sinna aerosooli, mis desinfitseerib ja takistab bakterite arengut ning ravib kriimustusi.

Bakteriaalsetest nakkustest tekkinud jalahaigused on alati väga valulikumad – nende raviks on vaja spetsiaalseid antibakteriaalseid vahendeid. Raviga tuleb tegelda õigeaegselt, sest kui sellega hilinetakse, võivad tekkida mädapaised sõra piirete ja ka koe muutused.

Jalgade haigusi soodustavad ka välised tegurid: traumad, halvad pidamistingimused, vale aseme pikkus ja vähene allapanu.

Kui karjas on juba 10% loomi, kellel on jalaprobleem, siis tuleks analüüsida pidamistingimusi ja mõelda, kuidas said loomad jalad vigastada ning miks on jalad paistes.

Kui ise ei suuda leida põhjust, mis on jala- ja sõrahaigused tekitanud, tuleb kaasata mõni oma ala spetsialist, kellega koos viia läbi analüüs. Samuti pole keeruline õpetada välja inimest, kes saab vajadusel looma jalgade raviga hakkama. Sellisest isikust on suuremates karjades palju kasu.

Kinnislehmade poegimiseelne söötmine anioonsete mineraalsooladega

Esimest korda poeginud lehmad tavaliselt poegimishalvatusse ei haigestu, kuid lehma vananedes organismi kohanemisprotsess aeglustub, mille tagajärjel võib tekkida paljudel, eriti just suuretoodangulistel lehmadel, mõõdukas kuni äge poegimishalvatus.

Haiguse kliinilisest vormist palju sagedamini esineb haiguse subkliiniline vorm, millel selgeid sümptomeid ei avaldu, ning sellest tulenevalt on seda väga raske diagnoosida. Subkliiniline vorm ei avaldu otseselt looma tervislikus seisundis, kuid sellega kaasneb märkimisväärne piimatoodangu langus.

Poegimishalvatuse põhjuseks on kaltsiumi-ainevahetuse häired organismis (mitte kaltsiumipuudus söödas), mille tulemusena kaltsiumisisaldus kehavedelikes (vereplasmas, ekstratsellulaarses vedelikus) kiiresti langeb.

Kestva kaltsiumidefitsiidi korral halveneb söögiisu, loomadel võib esineda lihaste ja närvide ärrituvust, krampe lihastes, liigeste valulisust, pulsi aeglustumist, jalalihaste nõrkust, liikumishäireid, lonkamist, noorloomadel ka kasvuhäireid. Lihaste lõtvuse tõttu võib hakata kannatama ka emakalihaste töö, mis tõstab põrimispeetuse esinemise sagedust farmis.

Kaltsiumipuudus mõjutab ka nisalihaseid. Lõtvunud lihased ei tööta ning nisakanal võib avaneda, võimaldades bakteritele lihtsa ligi-

pääsu udarasse, põhjustades sellega mastiit juba enne, kui lehma on hakatud lüpsma. Kui farmis on näha, et paar nädalat enne poegimist jookseb paljudel loomadelt nisadest piima, tuleb kindlasti üle vaadata kinnisloomade söödaratsioonid.

Tiinete kinnislehmade söödaratsioonid on tavaliselt koresöödarikkad, kuid viimastel aastatel laialt levinud lögaga väetamise tulemusena sisaldavad silod märgatavalt rohkem katioone, eriti kaaliumi, ning sellised ratsioonid võivad põhjustada poegimishalvatust. Samal põhjusel tuleb väga ettevaatlik olla ka lõpptiinete loomade hoidmisega suvisel karjamaal.

Selleks et saada teada, kas poegimiseelne söödaratsioon on katioonne või anioonne, tuleb arvutada ratsiooni katioonide-anioonide bilanss (KAB): $-KAB = (K+Na) - (S+Cl)$. Ideaalse söödaratsiooni KAB peaks olema -100 mekv/kg, milleni on võimalik jõuda, kui lisada söödaratsiooni aniooneid mineraalsooladega.

Acetona Dry sisaldab just neid vajalikke aniooneid sooladega, mille söötmisel nihkub looma kehavedelike happe-aluse tasakaal õiges suunas, sest mitte kõik anioonid ja katioonid ei mõjuta organismi happe-aluse tasakaalu ühtviisi. Acetona Dry sisaldab kõiki vajalikke lisasöötaid kinnisperioodi lehma söötmiseks – energiasööda ja mineraalsööda lisamine ei ole vajalik.

Acetona Dry sisaldab just neid vajalikke aniooneid sooladega, mille söötmisel nihkub looma kehavedelike happe-aluse tasakaal õiges suunas, sest mitte kõik anioonid ja katioonid ei mõjuta organismi happe-aluse tasakaalu ühtviisi. Acetona Dry sisaldab kõiki vajalikke lisasöötaid kinnisperioodi lehma söötmiseks – energiasööda ja mineraalsööda lisamine ei ole vajalik.

Aniooneid mineraalsooli tuleks hakata kinnislehmale söötma kolm nädalat enne loodetavat poegimist ja lõpetada poegimispäeval.

ACETONA DRY STRONG:

- Kuluefektiivne 3-1 anioonne energiasööt, mis sisaldab aniooneid sooladega, energiat ja Suomen Rehu patenteeritud pärmikultuuri Progut® Rumen.

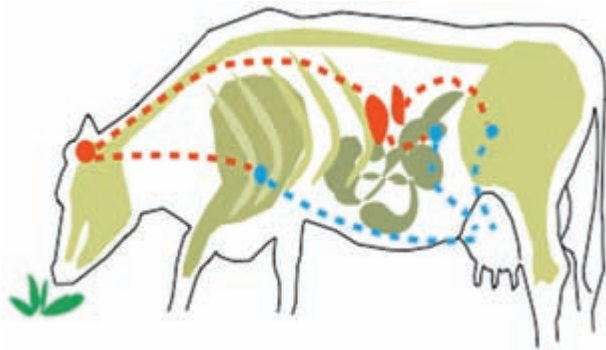
- Maitsev ja erinevates söötmis-süsteemides lihtne kasutada, sobib ka robotlautadesse.

Küsi täpsemalt Remediumi nõustajatelt!
www.remedium.ee

Acetona[®]

DRY Strong

**Kolm sammu,
KUIDAS PIKENDADA
LEHMA ELUIGA**

1.

Optimeeritud mineraalide tasakaal söödas

- kationide-anioonide erinevus söödas (DCAD)
- kõrge Mg
- madal P
- kõrge Se

2.

Tervis/immuunsus

- Ca-ainevahetus
- Progut[®] Rumen
- vitamiinid A, D, E
- biotiin

3.

Vatsa taastumine / söömus

- Progut[®] Rumen
- valitud toormaterjalid, mis suurendavad omastatavust

Piimaauto viib Dobrutši farmist Peterburi tööstustesse iga päev 20 tonni piima.

Trigon Agri Venemaa piimafarm ujub jõudsalt vastuvoolu

Tekst ja fotod HELI RAAMETS
heli.raamets@maaleht.ee

Neli aastat tagasi Peipsi taha Dobrutši külla rajatud piimafarmis suureneb loomade arv ja piimatoodang, kuigi mitmed ettenägematud tegurid on algseid plaane pärssinud.

Kolm aastat tagasi, kui Dobrutši-2 nimelises farmis külas käisime, olid kaks lauta valmis ja nelja ehitus pooleli. Eestist toodud 350 mullikast olid paljud poeginud ja teistel seisis see ülesanne ees. Plaan oli kasvatada kari 1700 peani ja tuua kõik tiined mullikad Eestist.

Toona oli suurim probleem kohalike töötajate töökultuur ja see, et nad ei tahtnud üle võtta Eestis harjumuspäraseid töövõtteid. Selleks, et neile näidata Eesti piimafarmide toimimist, plaaniti mõned Dobrutši töötajad Trigon Agri Eesti farmidesse Kaiusse ja Kärlasse tutvumisreisile tuua.

“Viis inimest käis Eestis ära ja pärast seda kirjutasid nad kõik lahkumisavalduse,” meenutab AS Trigon Agri loomakasvatusejuht Margus Muld nüüd. “Nad nägid, kuidas meil töötatakse ega olnud nõus nii palju tööd tegema.”

Venelasi ei meelita tööle ka keskmisest kaks korda kõrgem palk või muud hüved. “Nad teevad oma väikesepiiriga ära ja ülejäänud päeva on niisama või imevad suitsu,” tõdeb Muld. “Nad on nagu ühe päeva inimesed.”

Kaks aastat pärast lahkumist tuli vahepeal kalatööstuses kalu filee-

rinud loomaarst tööd küsima ja sai oma vana ameti tagasi. Ülejäänud läinutest istuvad aga rahulikult kodus edasi, elatudes kes teab millest.

Pidev kontrollimine

Muld tunnustab, et töötajaskonna paika saamine võttis algul arvatust tunduvalt rohkem aega, kuid peaks praeguseks olema enam-vähem lõpuni viidud. Töötajaid on Dobrutši farmis 40 ringis ja algse eestlasest juhi on välja vahetanud Ukrainast pärit Oleg Reminnõi. Püsivalt on farmis tööl kaks eestlast – Sulev

Väidetavalt pesevad kohalikud farmitöölised pärast iga lüpsi üle lehmade ooteala piiravad torud.

Helid tehnika ja Mait Lepp elektri alal. Nädalavahetusteks sõidavad nad tavaliselt koju Eestisse.

Eestist on kaasatud ka mitmeid eksperte – Tarmo Lodi söötmise, Kalle Kask seemenduse ja Are Selge rohumaade alal. Margus Muld käib olukorda kontrollimas ja probleeme lahendamas kord nädalas.

Tarmo Lodi hindab Dobrutši farmi söötmise poolt Harju keskmiseks. “Eestis on paremaid ja ka halvemaid,” ütleb ta. “Olen Venemaal ka ühes suures renoveeritud farmis käinud, kuid seal olid asjad kehvemad.” Samas tunnistab Lodi, et suvel, kui ta esimest korda Dobrutšis käis, ei järgitud koostatud söödaraatsioone, kuid nüüd on asjad paremaks läinud ja see kajastub ka lehmade väljalüpsis.

Ka Margus Muld ütleb, et venelastest töötajad kipuvad toimetama nii, nagu nad on harjunud ega taha uusi töövõtteid omaks võtta ning ette antud juhiseid järgida.

Haruldane pole ka see, kui inimene ei ilmu paar päeva lihtsalt tööle. Lõpuks nagu näidates ütleb,

et kodus oli vaja üht-teist teha ja mis siis on – ei juhtunud ju midagi! Harv ei ole ka klaasipõhja vaatamise komme.

Kõrvamärgid Eestist

“Algul tahtsime liiga kiiret arengut,” hindab Margus Muld esitisi plaane. Kui Eestis farm üle võtta, on infrastruktuur ja töötajad olemas. Venemaal aga tuli kõik nullist üles ehitada.

Nüüdseks on tempot maha võetud. Selle tingis töötajate probleemi kõrval ka türklaste huvi Eesti mullikate vastu. Venemaal on tõuloomi vähe, nii et tiine tõumullikas maksab kuni 120 000 rubla (2900 eurot). Seetõttu on kõik Dobrutši farmi 752 lehma mullikatena Eestist toodud.

Üks kuuest moodsast laudast seisab aga täiesti tühjana. Kui türklasted hakkasid eelmisel aastal Eestist Türki pulle ja mullikaid vedama, ei õnnestunud Trigon Agril loodetud hulka loomi Venemaale viimiseks kokku saada. Sel aastal on plaanis 150 mullikat juurde tuua. Lõ-

puks hakkavad piima andma ka 600 praegust lehmvasikat, kuid sinnani läheb veel mitu aastat aega. Pullvasikad müüakse kahekuuselt ära ja need kasvatatakse suureks teistes ettevõtetes.

Eestist toodud veistel on kõrvas EE-numbriga kõrvamärgid. Venemaal ei pea veiseid sealsete seaduste kohaselt märgistama, kuid vasikatele pannakse kõrva Eestist tellitud elektroonilised märgid. Jõudluskontrolli Keskuses on Dobrutši farmi jaoks avatud lausa eraldi numbririda.

Peale selle kasutatakse üle interneti Vissukese programmi ja tehakse jõudluskontrolli. Piimaproove ei võeta seal riiklikult, need tuleb eraldi tellida.

Dobrutši farmi juhtiv Oleg Reminnõi ütleb, et seal on Eestiga võrreldes kehvem infrastruktuur, töötajad ja masinate hooldus. Farmi niiviiv kahe kilomeetri pikkune riigitee on muutunud sügisvihmade käes põhjatuks porimülkaks, kuhu võib vabalt põlvini sisse vajuda. Elekter on aga tihti peale 6-8 tundi

ära, mistõttu ei saa sel ajal lehmi joota ega lüpsata. Talvel soetati generaator, mis elektrikatkestuste korral hädast välja aitab.

Pole nisakummegi

Lääne tehnikat saab kohalike müüjate käest tellida vaid kataloogi alusel, kohapeal neil kalleid masinaid ei ole ja ka korralikku remondi ning hooldusteenust ei pakuta. Nii ongi kogu Dobrutši põllu- ja laudatehnika ostetud Eestist, see tuleb ka pärast tollimaksu tasumist pea kolmandiku võrra soodsam.

Kõik traktorid ja ka neljarattaveoga sõidua autod tuleb sõjakomisariaadis arvele võtta ja sõjaolukorra tekkides riigi käsutusse anda. "Siin on riigi- ja eraomandi piir väga hägune," tõdeb Margus Muld.

Iga päev tuleb Pihkva oblastivalitsusele teada anda, mitu kilo piima ja silo toodeti, mitu kilo sööta loomadele anti jne. Kusjuures kogu statistika pannakse kirja käsitsi ja talletatakse paksudes kaustades. Kui farmi juht oli üks päev ära ja statistika jäi edastamata, helistati ja kurjustati järgmisel hommikul kõvasti.

Vahel pragatakse ka selle pärast, miks ei külvata Dobrutšis suurt massi andvat, kuid väikse toiteväärtusega ida-kikerhernest või miks alustatakse siloteoga liiga vara. Trigoni lehmade jaoks tehakse silo kolmest niitest, Venemaal tavaliselt aga vaid ühest ja seda siis, kui rohi on puitunud ja parim aeg ammu möödas. Kusjuures Dobrutšisse mõni aasta tagasi rajatud rohumaad olid tänavusel põuasel suvel tänu Peipsi-äärsele niiskele asukohale kokkuvõttes suurema saagikusega kui Kaius ja Kärilas.

Nii polegi ime, et kohaliku keskmise 2500 kg asemel annavad Dobrutši lehmad ligi 6500 kg piima aastas. Seda näitajat loodetakse aga jõudsalt kergitada.

Lehmi lüpsatakse 2 x 24 lüpsiplatsil, mis on ostetud Eestist nagu muugi tehnika. Kui midagi rikki läheb, proovivad DeLivali töömehed selle interneti kaudu korda teha. Mehaanilist remonti teevad farmi

Tarmo Lodi, Oleg Reminnõi ja Margus Muld uurivad sööda kvaliteeti.

Vasikad saavad soovi korral laudast välja minna ja õues jalutada.

enda mehed ja vajalikud varuosad tellitakse Eestist.

“Venemaal pole isegi nisakumme või tavafiltreid ladudes sees! Tellimine võtab aga vähemalt kaks kuud,” imestab Sulev Helid.

Piim on kõrges hinnas

Piim müüakse 250 km kaugusele kahte erinevasse Peterburi kombinaati. Kahte seetõttu, et piimaproove teevad Venemaal erinevalt Eestist riikliku labori asemel kombinaadid ise.

“Kui nad hakkavad kvaliteediga jamama, siis saame öelda, et viime kogu piima teise kombinaati,” räägib Margus Muld nõksust, mida on tulnud kasutada.

Piimaproove ei võeta farmis, vaid alles siis, kui piimauto kombinaati jõuab. Seega oleneb tulemus suu-

resti sellest, kui puhas paak enne piima peale võtmist oli. Kuna teed on suhteliselt viletsad ja pikkade vahemaade läbimine võtab aega, tuleb piimauto tavaliselt juba õhtul farmi juurde ja juht magab seal hommikuni, mil võtab täis 20tonnise paagi ja alustab Peterburisse sõitmist. Piimautol pole pumpa peal, nii et pump ja lugeja peavad farmil endal olema.

Kas kogu see mässamine tasub end ära?

“Tasub!” on Muld kindel. “Ka Eesti farmides on probleeme, aga piima eest nii head hinda ei maksta!”

Venemaal on piima kokkuostuhind 18 rubla ehk 43 eurosentit kilo eest. Eestis on keskmine hind 10 senti madalam. Lisaks maksab Pihkva oblastivalitsus ka kobedaaid toetusi. Iga piimakilo eest saab tä-

navu 3 ja järgmisel aastal 6 eurosentit. Lisaks toetatakse mineraalväetiste ja sperma ostmist ning loomade importimist (sh mullikate ostmist Eestist).

Üleriigilisest põllumajandusprogrammist saab masinatele kütust osta 17 rubla (40 eurosentit) liiter. Toetatakse ka Venemaal või Ukrainas valmistatud masinate soetamist ja keskmiselt 15% intressist makstakse kinni pool.

Eelmisel talvel, kui Venemaalt oli teravilja väljavedu peatatud, sai Dobrutši farm osta riiklikust interventsioonilaost turuhinnast 25–30% soodsamalt vilja.

“Toetusi on omajagu,” tunnustab Muld. “Nende saamiseks tuleb küll suhteliselt suur hunnik mõttetuid pabereid kokku ajada, aga iseenesest pole see keeruline.”

Edukas hobusekasvataja aimab

AIVE SARJAS
aive.sarjas@maaleht.ee
Foto SVEN ARBET

Harjumaal Perila külas elav hobusekasvataja Sanna Turu lükkab ümber üldlevinud arvamuse, et hobusekasvatajad on lemmikloomapidajad, kes päevast päeva oma suksusid nunnutavad ja toetustest lahedalt ära elavad.

“**M**inu jaoks on hobusekasvatus nagu iga teine tõuloomakasvatus,” ütleb Lendermäe talu noor perenaine Sanna Turu. “See on tootmine, mille lõpp-produktiks pole mitte vorst, kohupiim ega rapsitonn, vaid äärmiselt läbimõeldud ja kaalutud valikute tulemusel saadud puhtatõuline varss.”

Teravilja või kartuliga võrreldes teeb asja natuke erilisemaks ja riskantsemaks see, et toode on elusorganism ning tema omahind muutub ajas päris palju, erinevatel arengu- ja treeningetappidel võib hobuse hind erineda lausa kordades.

Aastane eesti raskeveo tõugu sälg maksab 1600–2000, parimas varssumiseas mära 2800–3500 eurot. Sugu- takke müüakse haruharva ja hinnad algavad 3500 eurost. Varsasaamis- east välja kasvanud mära hind on 1600–2000 euro ringis.

Sanna Turu kinnitusele mõjutab hobuse hinna kujunemist märksa enam tegureid kui tõuveise, sea või lamba puhul. Kas või see, mida loom teha oskab – kas temaga saab ratsutada, teda ette rakendada või ehk mõlemat. Peale selle põlvnemine ja sobivus kasutuses olevate sugutäkkudega, atraktiivsed värvused, iseloomuomadused, voomad, halvad kombes.

Palju mõjutab ka temperament, sest ostjad ootavad raskeveohobuselt väga rahulikku ja peaaegu et flegmaatiliselt iseloomu.

Läbimõeldud otsused

Talu baasil kuus aastat tagasi loodud osühingut Lendermäe on pererahvas nii hästi majandanud, et enamasti on majandusaasta lõpul kontole kogunenud ka pisuke “kommiraha”. Seda pole linnas või soojal

maal laiaks löödud, vaid tallu investeeritud.

“Minu nägemus hästi toimivast hobusekasvandusest on selline, et kõiki oma teadmisi ja kogemusi kasutades tuleb turunõudlust mõned aastad ette näha,” selgitab noor perenaine, kuidas ta oma aretustöö plaane teeb, tõu säilitus- ja aretusprogramm silme ees. “Ma pean ära arvama, mida peab eesti raskeveo- hobuse huviline oluliseks kolme kuni viie aasta pärast – suurust, temperamenti, värvust, atraktiivsust või muud.”

Ta on kindlalt veendunud, et pole mõtet toota hulka suvalisi suksusid ja siis püüda neile turgu leida. “Selliselt toimivad aretajad üldjuhul oma rahakoti sisu lugema ei vaevu. Ja pahatihti tegutsevad nad enese teadmata pidevas kahjumis.”

Peale selle, et kõik otsused on alati põhjalikult läbi mõeldud, on Lendermäel ka teatud annus ebatraditsioonilisust: majandatakse vaid hobuseid ja rohusööta müües, hobuturismi ei viljeleta ja ratsutamisteenuseid ei osutata.

Hobusekasvataja diplomi ja põllumajandusettevõtete majandamise alase bakalaureusekraadiga naise sõnul on kasvanduses loomad alati kas liiga tiined, liiga noored, liiga isased või liiga väärtuslikud, et nendega ratsutamise- või rakenditeenust pakkuda.

Samuti ei võeta Lendermäel võõraid hobuseid hoiule. Mõned küll on kostil, kuid need on heade tuttavate hobused, kes elanud seal juba pikemat aega. “Võõraste loomadega kaasnev lisavastutus ja aeg tuleks võtta oma karja arvelt. Tasuvam on ise kasvatada ja õpetada,” on perenaine veendunud.

Põllumajandustoetused on tema sõnul majandustegevuse lahutamatu osa ka hobusekasvatuses, nii meil kui mujal Euroopas. Ilma toetusteta oleks majandamine küll võimalik, kuid mitmeid kordi keerulisem.

“Ilmselt peaks siis mahtusid oluliselt suurendama, et ots otsaga kokku tulla,” selgitab ta. “Tänavuste söödahindade juures näiteks ei kata ohustatud tõu kasvatajatele makstav toetus isegi mitte talvist heinakulu. Nii, et toetustest ei ela ära ükski tõsiseltvõetav hobusekasvataja.”

Ohustatud tõu propageerija

Lendermäe talu 21 raskeveohobust on vabapidamisel – see on neile kõige loomulikum elamise viis. Suvisel karjamaal pakub varju võsa, talvekooplitesse on ehitatud puidust varjualused.

Vabapidamise eripära tõttu on karjatamisperiood tavalisest mõnevõrra pikem, seetõttu saavad turbamuldadel asuvad püsirohumaad igal aastal korralikult hooldatud. Ebata- sane ja kivine kuivendatud raba on karjatamiseks väga sobiv, põllupidamiseks see ei kõlba. Maa võsastumise vältimiseks on aga hobused maastikukujundajatena omal kohal.

Eesti raskeveohobune on väga väikesearvuline – pelgalt 300 isendit – kohalik ja ohustatud tõug, mille püsijäämine pole vaatamata viimastel aastatel saavutatud mõningasele varssade arvu kasvule siiski raudkindel.

1990ndatel sündis seda tõugu kümne varsa ümber aastas, 2010. aastal aga juba 43. Lendermäel, kus täku märakarja laskmise asemel käestpaaritus praktiseeritakse, sündis tänava kolm varssa. Nii-

aastaid ette

Lendermäe talu noor perenaine Sanna Turu teab, et ohustatud tõuga kaasneb ka vajadus seda propageerida.

LENDERMÄE TALU / OÜ LENDERMÄE

- Pereettevõtte, omanik Sanna Turu.
- Palgalist võõrast tööjõudu ei kasutata. Töodes-tegemistes aitab elukaaslane Kaur Kiisler.
- Haridus: Järvamaa Kutsehariduskeskus hobusekasvatus; EMÜ põllumajandusettevõtete majandamine (bakalaureus), alustatud magistriõpingud põllumajandussaaduste tootmise ja turustamise alal.
- Tegevusalad: eesti raskeveohobuste kasvatamine ja müük, rohusööda varumine ja müük.
- Haritavat rohumaad 126 ha, sellest heinamaad 100 ha ja karjakopleid 26 ha.
- Hobuseid 21, neist 16 mära ja 5 tätku.
- Aastas sünnib 7–10 varssa.
- Riskide hajutamiseks läbi tootmise mitmekesistamise loodi hiljuti eraldi ettevõtte aberdiin-anguse tõugu lihaste kasvatamiseks.
- Koduleht: www.lendermae.ee

sugune paaritusviis annab aretaja-le suurema kontrolli, võimaldades varsa sünnikuupäeva täpsemalt ette ennustada.

Kuna iga varss on kallis, viibib Sanna alati uue ilmakodaniku juures. Praeguseks on tänavu paaritud märade tiinused kontrollitud ja

2012. aasta suvel on Lendermäel oodata seitsme varsa sündi.

Selleks, et tõugu säilitada ja müüa, peab aretaja selle arengu ja tõusiseste muutustega väga hästi kursis olema. Ohustatud tõuga kaasneb ka selle propageerimise vajadus. Tegu on rasketübilise hobusega, kes aktiivsesse sporti ei sobi. Tema kasutusvaldkondi on vaja tutvustada ning proovida talle ka uuemaid rakendusvõimalusi leida.

Peale selle tuleb silma peal hoida turumuutustel ja uutel aretusuundadel üldisemalt, olla kursis ka teiste hobusetõugude ja nende kasvatajate tegemistega, sest turg kujundatakse ju üheskoos.

Olgugi, et hobuste müügis pole elavnemist märgata, on Soomes eesti raskeveohobuste vastu tuntav ostuhuvi olemas ja eestlastelegi paistab viimasel ajal see tõug enam meeldivat. Soome turu avastasid raskeveohobuste kasvatajad just tänu Sanna aktiivsele tegutsemisele.

Teadaolevalt elab praegu põhjanaabrite juures pea poolsada eesti raskeveohobust, moodustatud on ka huvilisi koondav ühing ning sündinud esimesed varsad. Soome ei ole Sanna uuendusmeelse hobusekasvatjana peljanud müüa ka tõumärasid, sest need jätkavad ju sugu sealgi. Oluline on, et puhtatõuliste loomade arv kasvaks, olgu siis Eestis või mujal.

Eesti raskeveo hobuse propageerimisel on soomlannad seni olnud aktiivsemad kui siinsed hobusekasvatavad. Nad on mitmete turundusnippidega tutvustanud tõugu üle kogu Soome.

Aga ka eesti kasvatajad võivad oma pingutuste üle uhkust tunda, sest aktiivset kasutust leiab ja üha uut hoogu kogub koduleht www.raskeveohobune.ee, populaarses suhtluskeskonnas Facebook on raskeveohobusel ligi 280 sõpra ja jätkatakse ka iga-aastast traditsiooni – eesti raskeveohobuste päeva korraldamist. 2012. aasta augustis toimub see esmakordselt Harjumaal, Lendermäe talu maal. Perenaine Sanna Turu ootab kõiki huvilisi oma silma rõõmustama ja suurte hobuste ilu nautima.

Lammas, kes pügab end ise

Noored dorperid.

HEIKI RAUDLA

heiki.raudla@maaleht.ee
Fotod erakogu

Dorperi tõugu lammas on aretatud vastavalt turu nõudmistele. Ennekõike iseloomustab teda kvaliteetne liha, vähene nõudlikkus, kerge poegimine ja hea vastupidavus.

Tänavusuvisel Kurgjal peetud lambapäeval said kohale tulnud huvilised silma järgi arvata, kui palju kaalub kohale toodud dorperi noorjäär. Kui jäär kaalule pandi, tuli välja, et ta kaalus täpselt 30 kg ja neid, kes õigesti enustasid, oli kokku kolm. Suurem osa inimesi pakkusid oluliselt vähem – ei osatud oodata, et kevadine tall võiks oma suuruse kohta nii palju kaaluda. Dorperi lihakeha on tihe, vormikas ja kasvab kiiresti.

Vaevalt teadsid kõik arvajad, kellega selle jäära puhul tegu oli. Mis tõug see dorper õieti on?

Kaks puhtatõulist dorperi jäära soetati Karula rahvuspargis asuvasse Rõõmu tallu ülemöödunud aastal Saksamaalt. Kurgjale toodud jäära kodu, Rõõmu talu, oli Eestis

esimene, kuhu dorperi tõugu lambad jõudsid. Möödunud kevadel tulid ilmale nende esimesed järeltulijad. Tänavu toodi veel Saksamaalt kolm uut jäära.

Villa asemele liha

“Dorper on tulevikutõug, mis vastab areneva turu nõudmistele,” tutvustab Rõõmu talu perenaine Liilia Tali seda lühidalt. “Kuna vill on lambaturul loovutanud esikoha lihale, siis dorper vastab täpselt praegustele eelistustele: ta ei tooda suurt kogust villa, kulutades selle kasvatamiseks vajaliku energia hoopis lihakilode moodustamiseks.”

Perenaise sõnul on dorperi lambad küll villakandjad ja nende vill hoiab sooja, aga erinevalt teistest siinsetest levinud tõugudest vahe-

tub see ise – dorperi pügamisele ei pea raha kulutama, samuti ei ole vajadust villa turustamisele.

Teiste oluliste omadustena tõstab Tali esile looma vähenõudlikkust ja lihtsat poegimist. “Ta on vähenõudlik ja tunneb end hästi väga erinevates tingimustes,” selgitab ta. “Jõusööt on teatavasti kallis ja oluliselt odavam on liha toota karjamaarohu baasil.”

Perenaise sõnul on mitmete võimsate lihatõugude puhul probleem, et talled on suurte lihavormidega ja poegimised muutuvad järjest raskemaks. Dorperi tallede pea ja lihavormid on aga piisavalt väikesed, et hästi sünnitusteedest läbi mahtuda. Kiire kaaluive algab pärast ilmaletulekut rohke piimaanniga emade abiga.

Omadus ise vill maha ajada peab Liilia Tali sõnul paika puhtaverelis-

Dorperi tallede pea ja keha on piisavalt väikesed, et hästi sünnitusteedest läbi mahtuda. Kiire kaaluive algab pärast ilmaletulekut rohke piimaanniga emade abiga.

Ise hakkavad villa vahetama esimese põlve ristandi ja puhtatõulise dorperi järeltulijad, tehes seda esmakordselt oma teise eluaasta kevadel.

te loomade puhul ja alates teise põlve ristanditest. Teisisõnu hakkavad ise villa vahetama esimese põlve ristandi ja puhtatõulise dorperi järeltulijad, tehes seda esmakordselt oma teise eluaasta kevadel. Edasi juba igal kevadel.

“Vill on suhteliselt lühike ega jää tortidena kuhugi vedelema,” täpsustab Liilia Tali. “Meie pügame esimese põlve ristandeid ja saame väga head musta ja pruuni villa, peent ja pehmet.” Dorperi vill on Tali kirjelduse järgi samas väga peene kiuga ja pehme ning kes tahab seda kasutada, peab pidama esimese põlve ristandeid või pügama loomi enne villa vahetuse algust.

On ka teine aretussuund – nn karvadorperid, kelle lühike vahetuv kehakate meenutab loomakarva. Ka

üks Rõõmu talu jääradest on selgelt karvane. “Dorper kuulubki maailmas tegelikult nn karvalammaste hulka,” selgitab perenaine. “Seljast äratulev lühike vill või karv hajub looduses märkamatuks nagu metsloomade karv – seegi ei tilpne ju tortidena metsas põõsaste küljes.”

Kui vill vahetub, ei jää loom mitte paljaks, vaid tal on all juba paari sentimeetri pikkune uus vill või karv, mis kaitseb külma, päikese ja putukate eest.

Lihale uus kvaliteet

Kõik need omadused on teinud dorperi tõu lambakasvatajate hulgas üle maailma populaarseks. Palju on dorpereid Ameerikas, Inglismaal, Austraalias ja Uus-Meremaal, viimastel aastatel on levinud see tõug

jõudsalt Aasiasse ja Lõuna-Ameerikasse. Lõuna-Aafrikas on dorperit saanud arvukuselt teine tõug. Numbrite keeles kümme miljonit isendit.

Aretatud on dorper eelmise sajandi keskel Lõuna-Aafrikas, pärast seda kui sealsetel farmeritel tekkisid raskused pääseda oma loomade suure rasvasisaldusega liha Euroopa turule. Euroopa turul oli tekkinud nõudlus taise ja mureda liha järele. Olukorra parandamiseks soetati dorseti jäärad ja ristati neid pärsia mustapealiste uttedega. See ongi põhjus, mis on dorperil ühelt poolt head lihaomadused, teisalt aga suurepärased emadused.

Sobib Eestisse

“Esimesed aastad on meil näidanud, et dorper kosub hästi meie looduslikel ja poollooduslikel karjamaadel, Eesti lambakarjamaad pole juba ajalooliselt teab mis rammusad,” tunnistab Liilia Tali ja lisab, et kui tavaliselt on lihatõugudele hea lihavormi saavutamiseks vaja väga täpset ja intensiivset söötmist, siis dorperi kaaluive toimub lihtsates tingimustes sama hästi – lihakeha kasvab tihe ja uttedel jagub piima ka karjamaarohul.

“Dorperi “esiema”, pärsia mustapealine lammas, on väga vastupidav loom,” selgitab Rõõmu talu perenaine. “Lõuna-Aafrikas pole lambal just kuldne põli, kui mõelda söödabaasile, putukate-parasiitide rühkusele ja kliimale, mis varieerub lumest kõrbekuumuseni. Ta tuleb kõige sellega toime, on rahulik, piimakas ja hea ema.”

Ka dorset on tema sõnul üks vastupidavamaid lihatõuge, mida kasutatakse hea põhikarja loomiseks väga erinevates kliimatingimustes. “Dorperi kiire leviku ja populaarsuse tõusu põhjuseks ongi kohanemisvõime ja vastupidavus,” nendib Tali.

Liilia Tali mõonab, et Eestis vajab dorper samasuguseid tingimusi kui teisedki lambad: “Palava päikese on vaja varjuminemise võimalust, talvel saab hakkama nii külma laudas kui varjualusega koplis.”

Jäämägi Arvi Tammel

LII SAMMLER
 lii.sammler@maaleht.ee
 Foto RAIVO TASSO

Nõnda kirjutas põllumajandusajakirjanik Mati Narusk 2005. aastal. Ka praegu pole olukord muutunud, ainult et number 16 tuleb asendada 20ga.

Veel üks number, mis tänavu teisel jõulupühal Arvi Tammeli kohta kirja panna tuleb, on 70.

Kolm tilka verd

Arvi Tammel on sündinud tehnika-meis. Juba poisikesena, veel masina-traktorijaama ajal, ei suutnud ta näppe masinatest teemal hoida.

“MTJi traktor kündis meie kandis põldu, kahehõlmaline ader taga. Sellel oli ka mingi vedruga kivi-kaits. Meie naabripoisiga ronisime adra peale,” meenutab Tammel. “Siis jäi ader kivi taha kinni ja minu sõrm jäi vedru vahele.” Sõrm oli lõhki ja märksa rohkem kui kolm tilka verd künnikunstile antud.

1965. aastal lõpetas Tammel EPA mehhaniseerimise.

Kui tehnikahuvi oli kaasa sündinud, siis soov künnimehi õpetada ning innustada pärineb koomeistri-aastatest Helme ja hiljem Kuremaa tehnikumis. Helmesse lasi ta end suunata pärast põlluülikooli lõpetamist, kuna seal töötas abikaasa.

Pärast kolme sundaastat kutsusid sõbrad ta Tarvastu kolhoosi mehaanikuks. “Tegelikult oli neil mind vaja võrkpallimeeskonda,” muigab kunagine spordipoiss Arvi Tammel.

“Tarvastus oli kõva künnimees Juhan Küla,” jutustab ta. “Belarusi ja kolmehõlmalise adraga kündis sügise jooksul 900 ha maad. Kolm aastat oli sotsialistliku võistluse võitja.”

Sotsialistliku võistluse võitjaid ümbritses tehnilise personali hoolitsus ja rikked künnimeistri tööd

Vaagides meie künniseltsi 16 aastat kestnud pingutusi MMidel, tuleb müts maha võtta seltsi esimehe ja mänedžer-treeneri Arvi Tammeli ees. Eesti jonn, saarlase visaduse ning tühjavõitu rahakotiga on ta suutnud Eesti meeskonna maailma tippkündjate hulka viia.

takistada ei tohtinud. “Tal oli kolm atra,” ütleb Tammel. “Ühega kündis, teine oli ootel ja kolmas töökojas remondis.”

Esimese Eesti künnivõistluse korraldas Väandras 1874. aastal Carl Robert Jakobson.

“Ta propageeris hõlmikatra ja pärast üht Väandra põllumeeste seltsi koosolekut kutsus talumehed omavahel võistlema, et nad näeksid uut tüüpi adra eeliseid,” jutustab halli täishabemega Tammel – välimuselt isegi nagu Jakobson, kui too oleks vanemaks elanud.

Künnivõistluse tava jätkus Eesti Vabariigis. Eesti NSVs taastati see 1965. aastal. Esimesed võitjad olid Vallot Kristal ja Kustas Lund. Nõukogude ajal peeti nii Eesti NSV kui NSV Liidu künnimeistrivõistlusi ja need olid väga populaarsed.

Arvi Tammel on künnivõistlustega seotud 1970. aastatest. 1974 oli ta koos Eesti võistkonnaga NSV Liidu künnivõistlusel Rjazanis. Eesti meeskond sai II koha.

“Eesti meeskonna tulemus oli igat pidi parem,” jutustab Tammel. “Isegi siis, kui kahe Vene Föderatsiooni võistkonna parimad punktid kokku loeti, oli Eesti võistkonnal punkte rohkem; meie võistleja Elle Müür oli absoluutne võitja, parem ka meestest. Aga künnimeistriks me ei saanud.”

Toona läks Eesti võistkonna juht Jaak Veevo õiendama. “Mis te veel tahate,” öeldud talle. “Absoluutvõidu saite, noorte kolmanda koha saite – Vene Föderatsioon tahab ka midagi saada!”

Kuigi Venemaa sai esikoha, läks rahvusvahelisele võistlusele Nõu-

kogude Liidu lipu all eestlastest, lätlastest ja leedukatest koosnev võistkond.

Oma lipu all

Unistus minna ülemaailmsele künnivõistlusele oma lipu all sai teoks aastal 1989.

“Norrasse võistlema minekust ei oleks midagi välja tulnud, kui Arvi Tammel ei oleks asjaajamist oma õlgadele võtnud,” ütles Elmar Veski ajakirjas Põllumajandus nr 3 1989.

Aasta varem olid Elmar Veski ja Läti künnimeister Laimonis Aboltins käinud USAs künni MMi vaatamas. Kui mehed koju tulid, lubas NSV Liidu ATK, et makstakse ära maailma künniorganisatsiooni (WPO) liikmemaks ja järgmisest maailmameistrivõistlusest Norras võetakse osa. Seda aga ei juhtunud.

Siis saatsid Eesti künnientusiastid kirja WPO peasekretärile Alfred Hallile. Vastus tuli kiiresti ja kõlas nõnda: kui 1. veebruariks on võistlejad registreeritud ja maksud makstud, saate võistelda.

Maksud tähendasid 5000 franki Šveitsi panka. Raha aga polnud. Hädast aitas välja kolhoos Saare Kalur Arvi Tammeli kodusaairelt.

Võistlusele võeti kaasa valgest Saaremaa dolomiidist kivike, millele sisse raiutud kiri “Eesti”. Künnimeis maailmameistrivõistlusel on tava, et igasse võistluspaika pannakse mälestusmärk. Künnikivi juurde jätavad kõik osalevad maad oma kivist visiitkaardi.

Samasugune lumivalge Saaremaa dolomiidist kivike on meie võistlejail kaasas olnud igal MMil ja see on teiste hulgas üks kaunimaid.

Arvi Tammeli tehnikahuvi on kaasa sünninud, soov künnimehi õpetada ja innustada pärineb koolmeisteriaastatest.

Kerge polnud leida ei atru ega traktoreid. Traktorid loodeti saada Valgevenest, kuna Belarussid sobisid kättesaadavatest võistluskünniks kõige paremini. Nii saadeti Tammeli traktoreid välja rääkima.

Belarussi müüjad olid algul tõredad ja püüdsid hinda üles ajada. “Kas te ei leia seost ülemaailmsel võistlustel Belarusside demonstreerimise ja nõudluse kasvu vahel?” küsis Tammeli Valgevene ärimeestelt. “See võib tösi olla,” kõlas vastus ja traktorid saadigi.

4. septembril 1989 sõitsid Elmar Veski, Urmas Lees ja treener Arvi Tammeli Stockholmi. Edasi oli teejuhiks Skandinaavia kaart, kus punase joonega märgitud rahvusvaheline magistraaltee E-18 ja meie võistlejate jaoks selle lõpp-punkt Sandnes Norras.

Ametniku vaba aeg

Üheks tingimuseks, et olla WPO liige, on omamaise künniorganisatsiooni olemasolu. Eestlastele tehti esimesel korral erand ja nad said võistelda, ilma et meil künniselts oleks.

See lünk täideti 29. märtsil 1990, mil 74 asutajaliiget 14 maakonnast asutasid Väätsal Eesti Künniseltsi. Selle presidendiks valiti põllumajandusministri asetäitja Ants Laan-

salu ning juhatuse esimeheks Arvi Tammeli.

“Egas mina olnud eestvedaja,” ütleb Tammeli ja tõstab esile Ants Laansalu, Väino Tanvelit ning Arvo Hütsit. “Olin sel ajal Jõgeva ATK peainsener. See on poolbürokraadi amet, ju arvati, et ametnikul on rohkem vaba aega.”

Norra künni MMil nähtu oli meie meestele jätnud sügava mulje. Seal õpiti tundma maailmameistrivõistluste reegleid ja kogeti, et need on tavakünnile lähedasemad kui Eesti omad. Kvernelandi adratehases veenduti Kvernelandi adra headuses. Üks toodi kaasa ka Eestisse ja tekitas ülisuurt huvi.

Kas künniaeg on möödas?

1990. aastatel olid künniseltsil head ajad – kolhoosiaegne inerts oli sees, inimesed tahtsid asjaga tegelda ning huvi suurendasid Eestises jõudma hakanud uued masinad.

Kuigi Eesti künnivõistlust on peetud igal aastal, hakkas see 2000. aastate algul end ammendama. Ka rahaliselt muutus see järjest raskemaks.

“Kolhoosi ajal öeldi mehele, et traktor on siin, ader on siin, treenid, lähed võistlema, palka saad selle eest ka veel... Praegu enam tööandjate poolt sellist toetust pole,” selgitab Tammeli. “Paljud tublid kündjad

oleksid jätkanud, kui neil oleks olnud toetajaid. Meisterkündjad võib praegu näppude peal üles lugeda.”

Kõige kehvemal aastal oli võistlustules neli tavaadra ja üks pöördadrage kündja.

Künnivõistlust ei soosinud ka kümne aasta eest levima hakanud minimeeritud mullaharimistehnoloogia.

Tammeli toob näiteks Adavere Agro, kus 2000. aasta paiku lubati adrad puhkama panna. “Aga viie aasta pärast tuli majandi juht minu juurde ja tunnistas, et me oleme nüüd kõik ära proovinud ja midagi ei aita, hakkame jälle kündma.”

Õpetus isalt pojale

August aitasid 2005. aastal välja põlvkoolid, kes lisasid Eesti künnivõistlusele noorküundjate mõõduvõtmise. Selle korraldamise koos Eestiga künnivõistlusega on enda peale võtnud Olustvere ametikool. “Tänu noortele on asi edasi läinud,” kinnitab Tammeli, lootes meistersüundjate ridadesse juurdekasvu.

Üks põlvkond tugevaid kündjaid on välja kasvanud ka Kuremaa sovhoostehnikumist, mille peainsener ja tootmisjuht oli Tammeli aastatel 1973–1988. Seal tulid võistlejate hulka seni edukaim Eesti künnisportlane Mait Pajo, lisaks Raido Kunila, Kalev Kink, Kustas Põldmaa jt.

Huviga jälgib Tammeli praegu Mait Pajo poja Margo Pajo käekäiku, kes võitis augustis Eesti–Soome künnivõistluse ning septembris Eesti meistrivõistluse. “Maailma tugevamad kündjad – austerlased Altmannid, šotlased Mitchellid, iirlased Gillid – neid võib lausa dünastiateks nimetada. Vanaisa kündis, isa künnab, poeg künnab. Kogemused antakse edasi isalt pojale,” räägib muidu pigem tasakaluka jutuga Tammeli õhinal. “Meil pole seda siiani olnud, aga praegu toimub midagi sellist esmakordselt ka Eestis.”

Mati Narusk on kirjutanud Arvi Tammeli kohta ka nii: Tammeli on nagu jäämägi. See, mida ta räägib, on vaid jäämäe veepealne osa. Jäämäe veelune osa on see, mida ta teeb.

Söögisõber Sõrra

LII SAMMLER
lii.sammler@maaleht.ee
Foto RAIVO TASSO

Söögisõber ei tähenda põllumeeste huvide kaitsja Jaan Sõrra puhul kindlasti mitte ainult kokka. See tähendab ka retseptikogujat, gurmaani ja eelkõige Eesti toidu propageerijat.

Kui Sõrrale kolm tundi külaliste tulekuks ettevalmistusaega antakse, valiks ta näiteks vutimenüü: vutt on maitsev, tervislik ja kiiresti valmistatav. “Hiljuti oli poja sünnipäev, oli väga kiire ja jõudsin koju kella neljaks. Tegingi talle erimenüü – vutt seitsmel moel.”

Jaan Sõrral on üle 200 kokaraamat, sealhulgas ka 1864. aastal välja antud esimene Eesti kokaraamat. “Seda on vahva lugeda: mine aita, võta mune, jahu ja võid; mine keldrisse, võta liha...,” räägib mees.

Vene ajal arvuteid polnud, kuid retsepte oli vaja kusagile kirja panna. Tallinnas oli kombinat Bit, kes valmistab perfokaarte vist kogu suurele Nõukogude Liidule. Sõrra tellis 20 000 tükki. Tänapäevaks on 10 000 retsepti tehtud.

Viimasel ajal ta enam kokaraamatuid ei osta, vaid valmistab toite oma tunde ja maitsemeele järgi. Söögisõbra sõnul pole enamik kokaraamatutest näinud toimetaja kätt ja tõlked on kehvad. Kui algaja hakkab nende järgi toitu tegema, võib välja tulla selline möks, et iseigi Muri ei taha.

Head kokka tunneb kastmest

“Minu meelest pole õigeid jõule, kui laualt puudub omatehtud verivorst. See on mõnes mõttes ka rituaal,” kinnitab Sõrra.

Ta on 25 aastat teinud ise jõuludeks nii vorstid, süldid kui pasteedid. “Verivorsti sees peab olema liha, suitsupekki, maitseaineid; võtad veel mahetangu ja siis tulebki hea asi.”

Ka lapsed tuleb maast madalast söögitegemisse kaasata. “Minu lapsed ei jää hätta ühegi toidu tegemisega,” on Sõrra rahul.

Ta lisab, et see-eest tema abikaasal on köögihooldajate vähe olnud, kuid ka abi ettevalmistustöödel ja hakkimisel on väga tähtis. Ja keegi peab pärast ka nõudevirkid ära pesema.

Sõrrale maitsevad kõige rohkem haneliha, lambaliha ja veiseliha ning tihti teeb ta ka *bœuf à la tartar*’i. “Viimastel aastatel on Katriin Noorkõivu pingutuste tulemusel müüki tulnud ka laagerdatud Liivimaa lihavesi liha. See on küll hirmkallis, kuid väga hea.”

Sõrrale endale meeldib loomalihtoitudest kiiresti valmistatav klassikaline vene bõfstrooganov. “Pane natuke selitatud võid, lase selle sees veiseliha ribad ja sibularattad paar minutit praadida, lisa kooritud ja seemnetest puhastatud ning nõrutatud värsked tomatid või tomatipasta, kuumuta veel pisut ning lisa juurde hea paks hapukoor,” selgitab ta.

Kuigi Sõrra räägib palju lihatoitudest, möönab ta, et hea koka tunneb tegelikult ära kastmest ja supist. “Õige kastme põhjaga läheb kaks päeva ära,” õpetab ta. “Too turult head kondid, hauta tund aega ahjus – see tõmbab maitseid hästi välja – lisa maitsejuurvilju, maitseaineid ja veini ning hauta vaevalt virvendavana. Seisab külmkapis paar nädalat.”

Gurmaan Sõrra lisab, et korraliku lihapuljongit pole isegi paljudes end heaks pidavates Eesti söögikohtades, 95% juhtudest on puljong tehtud pulbrist.

Eesti restoranide tasemega on Sõrra kursis juba aastakümneid, kuna püüab külastada iga uut söögikohta, mida sõbrad või spetsialistid on kiitnud. Ka tal on restoranikokkade hulgas palju sõpru.

“Igal aastal tehakse restoranide edetabel,” teab toiduhuviline mees. “Selles on 50 meie tipprestorani, olen püüdnud neis kõigis toitu maitsta, eriti Eheda Eesti maitse ja Fine Diningi tiitli pälvinutes.”

Michelini täрни restoranid

Eesti tipp on tema meelest Pädaste mõis ja sellele kuuluv Tallinna restoran Neff, kus tõesti iga kroon asja ette läheb. Viimase aja lemmik on aga kohvik Moon.

“Maailmas on mitusada Michelini tärniga restorani. Need on hirmkallid, kuid kui rahakott lubab, olen seal ikka käinud, kümme-konnan küll,” tunnistab ta. “Näiteks Mallorca on sama suur kui Saaremaa, aga seal on 4 Michelini tärniga restorani. Baltikumis pole ühtegi!”

Michelini tärn omistatakse kõige silmapaistvamatele söögikohtadele maailmas.

Eesti maanteeäärseid söögikohti Sõrra väga ei hinda. “Tallinnast Tartusse sõites pole peale Põhjala mõisa kuhugi sööma minna. Kui kuulen mikrolaineahju klõpsu, astun kohe uksest välja. Kui reisi-aga näiteks kas või Lätis-Leedus, on olukord hoopis parem – sealsetes maanteeäärsetes söögikohtades tehakse ehedat toitu.”

Sõrra annab veel ühe soovitus: kui lähete välja ja tahate saada head toiduelamust, vaadake enne www.eestimaitseid.com – muidu võite oma kulutatud raha mahavisatuks lugeda, sest väga paljudes restoranides ei võrdu hind toidu headusega.

Jaan Sõrra sööb võimalusel vaid Eesti toitu ning kõige parema meelega mahedat. Tema pojalt on üks Eesti suurimatest mahesigalatest.

“Ma pole kunagi kauplusest liha ostnud, vaid käin alati turul,” ütleb

Jaan Sõrra – retseptikoguja, gurmaan ja eelkõige Eesti toidu propageerija.

ta. Tartus on tema sõnul kolm turgu, kust saab kätte väga hea kvaliteediga eestimaiseid toiduaineid. Tal on välja kujunenud lemmikmüüjad, kelle pakutavaga ta rahule jääb.

Vorstidest eelistab ta väiksemate tööstuste toodangut, ei osta ei Rakvere ega Võru oma. “Võru reklaamib oma vorste oma ja hääna, kuid eestimaist liha nad minu teada üldse ei kasuta,” väidab Sõrra. “Kui tahate vorsti headust proovida, andke oma kassile, kes väga näljane pole!”

Eesti piim on parim

Kui vorsti etikette vaadata, siis enamikes kaubanduskettide keeduvorstides on tema sõnul lihasisaldus väike. Vorstid ostab ta võimaluse korral Adavere lihapoest. “Kuigi kallimad, on neis 75–80% liha. Seda on küll häbi tunnustada, kuid kõik need vorstid on Soomes tehtud!” Ta kinnitab, et turunišš korraliku vorsti jaoks on Eestis olemas.

Sama kehtib tema sõnul ka või kohta: “Toidu tegemisel on tihti vaja selitatud võid, aga meie võist, ükskõik mis kombinaadist see pärineb, jääb sulatades nõu põhja paks valge kord.”

Kõige puhtamaks hindab ta Presidendi võid, kus sulatamisel jääb järgi vaid paar millimeetrit valget ollust. “Ega meie tööstuste võil ka midagi viga ole, maitse on hea, aga nišitootena võiksid nad toota ka kõrgema rasvasisaldusega võid kui praegu.”

Eesti piim ja piimatooted on tema meelest aga üle kõige. “Soomes ja Uus-Meremaal võib ka piima juua, aga paljudes muudes kohtades on piimal kõrvaltaitse juures.”

Sõrra algatusel viidi aasta tagasi läbi boikott Rimile, kui see keeldus eestimaist liha müügile võtmast. “Tuhanded inimesed tulid sellega kaasa, Rimi loobus oma otsusest, kuid täna võib selle keti lettidel näha jälle näiteks Portugalis tehtud hakkliha,” pahandab mees.

Sõrra valutab südant ka pisi-keste kodumaiste toidutootjate pärast. “Kui olete maitanud mahe-seast suitsusaunas tehtud sinki, ei vaata te enam kunagi vett täis pritsitud poesinkide poole. Singisuitsetaja aga ei saa oma suitsusauna tunnustada. Olen sellest ka põllumajandusministri rääkinud, kes lubas lahenduse leida. Ei taha uskuda, et tõeks saab Eesti vanasõna “hea mees, kes lubabki”.”

Poodi tuleb luup kaasa võtta

Jaan Sõrra arvab, et igasugu toite võib ju olla, aga nende märgistus peaks olema palju täpsem ja nähtavam kui praegu. Etiketil tuleb kõik koostisained protsentides välja tuua ning need kirjad peaksid olema hästi loetavad. “Praegu võta luup poodi kaasa, et näha, millest toiduaine koosneb ja kust selle koostisained tulevad, milliseid e-aineid toit sisaldab!”

Selleks, et eestimaiseid, mahe-daid ning ilma säilitusaineteta toidukaupu kauplustes kergem leida oleks, on Sõrral konkreetne ettepanek. “Suured kaubandusketid võiksid teha eraldi riiulid, kuhu nad panevad mahetoidud, pääsukesemärgiga eestimaised toidud, e-ainete vabad tooted jms, et inimene ei peaks neid pikka aega mööda poodi taga otsima.”

JAAN SÕRRA ÕHTUSÖÖK

2011. aasta Riigikogu valmistulemuste jälgijatele

Külla kutsutud mõned head sõbrad, ettevalmistus võttis kaks päeva

Isuamps

- Forelli-*ceviche* (Eesti forell, laimimahl, tomat, punane sibul, sibulavõrsed, küüslauk, avokaadopüree)

Külm eelroog kalast

- Eelmisel õhtul püütud latikast tarretis ja paar vutimuna kaks päeva tagasi tiigist püütud Eesti forelli marja ning punase sibulaga

Külmad eelroad lihast

- Ulukiliha (aitäh Kaarel Tuvikesele!) pasteet kadakamarjapulbri ja hapukurgikuubikutega, maitsestatud paks hapukoor (lase kohvifiltris ööpäev nõrguda)
- Teisel taldrikupoolel: amps Tartu Agros kasvatatud õige Eesti-meelse vasika maksa *mousse*'i oma metsast korjatud sarapuupähklitega
- Vasakus nurgas ka viil tammetõrudega nuumatud Hillar Pulga Piisoni Salooni sea õhkuiva sinki (mis minu arvates annab silmad ette nii mõnelegi Parma singi taolisele) ja piisike tükk Kaarel Tuvikese maha lastud karust tehtud lihatarretist

Soojad eelroad

- Küpsetatud vutimuna avokaadoga, pärast küpsemist lisatud ka piisike tükk värsket soolasiiaga (saadetud Hiiumaalt Cargobussiga) ja peale pandud mõned õhukesed liistakud Parmesani

Vaheroog

- Väga küpse ananassi (pane nädalaks koos Eesti õuntega kilekotti) ja ürtidega maitsestatud kodujuust

Supp – see õige Eesti põllumehe söök

- Kalvadosega maitsestatud Eesti vuti klaar konsomee – kooreta keedetud vutimuna ja neljaks tõmmatud võrtsikufilileega

Põhiroog

- Rosmariiniga küpsetatud Nils Niitra kasvatatud mahelamba kints ahjukartuli, -pastinaagi ja -porgandiga ning punasesõstraleega maitsestatud praekaste

Dessert

- Kamakreem omakorjatud vaarikatest tehtud moosiga (naine korjas)

PIIM

Info allikas:

Eesti Konjunkturiinstituut,
Rävala 6, 19080 Tallinn
tel 668 1242, faks 668 1240,
e-post eki@ki.ee, www.ki.ee

Piima kokkuostuhinna alanemine oktoobris jätkus. Kauplustes vaatlusaluste piimatoodete hinnad novembris ei tõusnud, võrreldes mullusega olid aga kallimad või, juust ja kodujuust. Olukord ELi piimaturul püsib soodne, piimatoodete hinnad on veidi küll langenud, kuid püsivad siiski kõrge tasemel. Maailmaturul on hinnad valdavalt langustrendis.

KOKKUOSTUHINNAD

Toorpiima keskmine **kokkuostuhind** alanes oktoobris kuuendat kuud järjest ja oli 0,32039 eurot/kg. Võrreldes septembriga (0,32457 eurot/kg) oli hinnalangus 1,3%. Ühe tonni toorpiima eest said piimatootjad oktoobris keskmiselt 4,18 eurot vähem kui septembris. Võrreldes eelmise aasta oktoobrikuuga oli piima kokkuostuhind tänava oktoobris 7,2% (21,46 eurot/t) kõrgem.

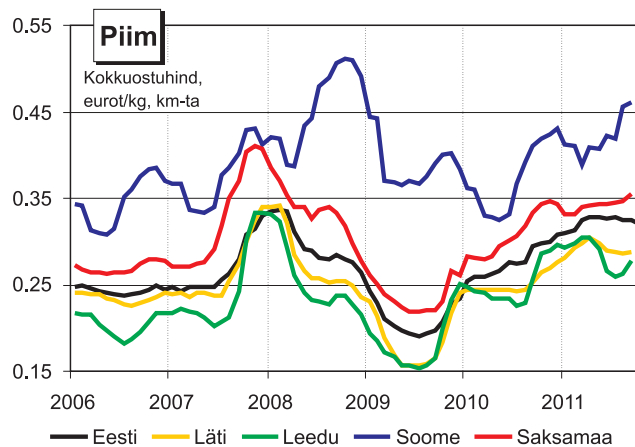
Piima kokkuostukogus oli oktoobris 3,4% väiksem kui septembris ja 2,1% väiksem kui eelmise aasta oktoobris. Eliitpiima osatähtsus kokkuostetud piimas oli tänava oktoobris 57,6% ja kõrgema sordi piima oli 41,0% (eelmisel aastal vastavalt 59,1% ja 40,0%).

PRIA esialgsetel andmetel varusid piimatööstused 2011/12. kvoodiaasta seitsme kuuga (aprillist oktoobrini) kokku 363,5 tuhat tonni toorpiima (aastatagusega võrreldes 5,8 tuhat tonni rohkem), mis Eestile määratud tarnekvoodist moodustab 54%. Otseturustuskvoodist täideti seitsme kuuga 48,4%.

Piima kokkuost

	Okt 2010	Sept 2011	Okt 2011
Hind, €/kg	0,299	0,325	0,320
Rasvasus, %	4,1	4,0	4,0
Kogus, tuh t	53,0	53,7	51,9
sh – eliit, %	59,1	54,7	57,6
– kõrgem, %	40,0	42,6	41,0

Allikas: SA

JAEHINNAD

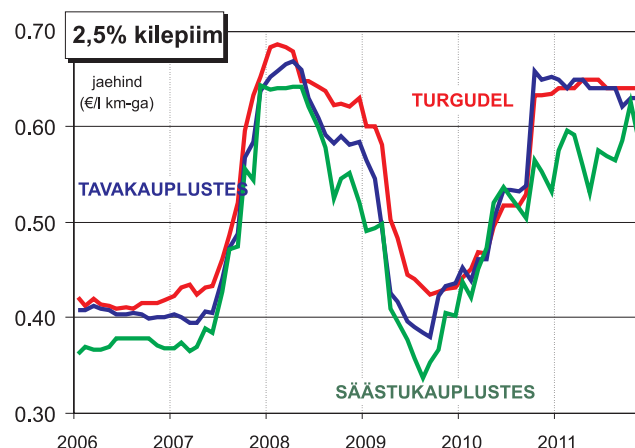
Piimatoodete keskmistest **jaehindadest** olid Eesti tavakauplustes novembris võrreldes oktoobriga alanenud kilepakendis keefiri (-2,8%), väikepakendis > 80% või (-1,8%), kohvikoores (-1%), hapukoores (-0,5%) ja kodujuustu (-0,3%) hinnad. 2,5% joogipiima, purepakendis keefiri, juustu ja taluvõide hinnad viimases kuus ei muutunud.

Võrreldes eelmise aasta novembrikuuga olid aga tänava odavamad kilepakendis keefir (-3,7%), kilepakendis 2,5% joogipiim (-3%) ning hapukoor (-2,4%). Võrreldes aastatagusega olid kallinenud väikepakendis > 80% või (+8,4%) ja taluvõie (+4,4%), kohalik juust (+7%) ja kodujuust (+3,6%). Purepakendis joogipiima ja keefiri hinnatõusud jäid alla 1% ning kohvikoores jaehind püsib eelmise aasta novembri tasemel.

Piimatoodete jaehinnad kauplustes (€/kg, kuu esimesel nädalal)

	Nov 2010	Okt 2011	Nov 2011
Piim 2,5%, kile	0,65	0,63	0,63
Keefir, kile	0,73	0,72	0,70
Hapukoor, 20%	1,92	1,88	1,87
Kohvikoor, 10%	1,92	1,94	1,92
Kodujuust, 4%	3,78	3,92	3,91
Või > 80%	6,96	7,69	7,55
Juust, kohalik	7,14	7,64	7,64

Allikas: EKI

VÄLISTURG

Eestis oli piimatoodete ekspordikäive 2011. aasta III kvartalis 43,8 miljonit eurot ehk 8,5% rohkem kui II kvartalis. Piimatoodete impordikäive oli 12,6 miljonit eurot ehk 0,4% väiksem kui II kvartalis. Väliskaubavahetuse saldo oli III kvartalis positiivne (31,2 miljonit eurot) ja kasvas võrreldes II kvartaliga 12,6%.

9 kuu arvestuses kasvas **ekspordikäive** 2011. aastal (122,4 miljonit eurot) võrreldes 2010. aastaga (108,2 miljonit eurot) 14,2 miljoni euro võrra ehk 13,1%. Ekspordikäive suurenes nii ekspordihindade tõusu tõttu kui osa piimatoodete ekspordikoguste suurenemise tõttu. Mullusega võrreldes eksporditi enam rõõska piima, jogurtit, vadakupulbrit, juustu. Vähenes aga rõõsa koore, piima- ja lõssipulbrite, või, värsket juustu ja kohupiima ning jäätise eksport. Juust ja kohupiim moodustasid piimatoodete ekspordikäibest 35,9% ning piim ja koor 24,8%, või 9,6%, hapupiimatooted 8,8%, lõssipulber 6,9% ning piimapulber 2%. Ekspordi sihtriikidest moodustas 76,1% eksport ELi liikmesriikidesse (93,2 miljonit eurot) ja 23,9% eksport kolmandatesse riikidesse (29,2 miljonit eurot). Võrreldes 2010. aasta 9 kuuga suurenes piimatoodete eksport ELi teistesse liikmesriikidesse 40,4%, kuid eksport väljapoole ELi vähenes 30,1%. Ekspordis kolmandatesse riikidesse oli Venemaa osakaal 89,7%. Riigiti olid tähtsamad kaubanduspartnerid Leedu, Venemaa, Soome ja Läti.

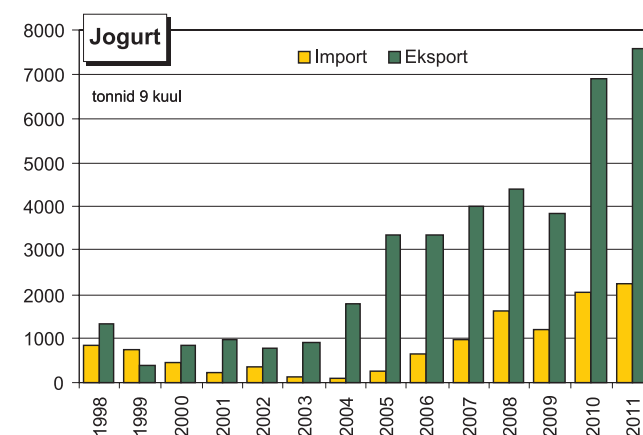
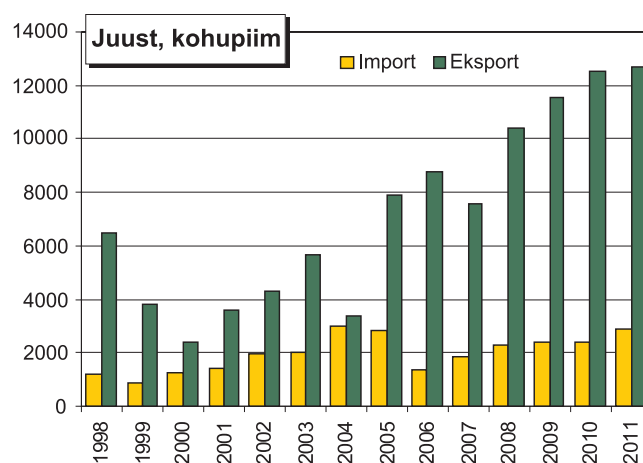
Piimatoodete 2011. aasta 9 kuu **impordikäive** oli 35,5 miljonit eurot ehk 2,2% väiksem aastatagusest. 9 kuu väliskaubavahetuse positiivne saldo oli 86,9 miljonit eurot ja suurenes aastatagusega võrreldes 20,9%. Mullusega võrreldes imporditi rohkem rõõska piima, jogurtit, võid, värsket juustu ja kohupiima. Vähenes pulbrite, vadakutoodete, juustu, jäätise import. Piimatoodete impordikäibest moodustas 30,1% juustu ja kohupiima import, 25,4% rõõsa piima ja koore import, 14,4% hapupiimatoodete import. 98,9% piimatoodete impordikäibest tuli ELi liikmesriikidest (35,1 miljonit eurot). Kolmandate riikide arvele langes impordikäibest vaid 1,1% (0,4 miljonit eurot). Peamised impordiriigid olid Läti, Saksamaa, Poola, Leedu ja Soome.

Euroopa Liidu turg

ELi keskmine piima kokkuostuhind oli septembris esialgsel andmel 34,8 eurot/100 kg. Jätkuva tendentsina suurenes vanade ja uute liikmesriikide keskmiste hinnatasemetega vahe ulatudes pea 5 euroni /100 kg (aprillis oli vahe veidi üle 2 euro/100 kg). Piimatoodete hinnad püsivad valdavalt stabiilsed ja kõrgel tasemel: või hind 171% sekkumishinnaga võrreldes; lõssipulbri hind 135% sekkumishinnaga võrreldes, ületab jätkuvalt buumieelset taset; piimapulbri hind on suve lõpust saadik väga stabiilne; juustudest Cheddari hind veidi langenud, Edami hind aga tõusnud.

Maailmaturg

Maailmaturul liiguvad hinnad valdavalt langustrendil. Või osas on ELi hind kõrgeim, USA ja Okeania hinnad on langenud varasemast rohkem. Lõssipulbri osas on kõrgeima hinna säilitanud USA, Okeania hind on püsunud stabiilne ja ELi hind on jätkuvalt kõige konkurentsivõimelisem. Piimapulbri osas USA hind langenud, kuid siiski kõrgeim, Okeania hind püsib madalaim. Cheddari juustul püsib kõrgeimal ELi hind, kuid madalaim on hind nüüd Okeanias.

Piimatoodete eksport ja import – 2010. ja 2011. aasta 9 kuud (kogus tonnides, hind €/kg))

	Eksport				Import			
	Kogus '10	Kogus '11	Hind '10	Hind '11	Kogus '10	Kogus '11	Hind '10	Hind '11
Rõõsk piim 1–6%	57 921	71 432	0,29	0,34	941	14 306	0,40	0,36
Lõssipulber	4 561	3 837	2,20	2,22	971	213	2,20	2,24
Täispiimapulber	1 258	766	2,73	3,23	445	340	2,54	2,77
Või	3 423	3 075	2,88	3,82	379	481	3,30	4,15
Juust	8 547	8 657	3,35	3,92	1 527	1 342	3,66	3,93
Jogurt	6 925	7 594	0,89	1,05	2 052	2 262	1,37	1,45
Jäätis	1 193	1 071	2,38	2,69	1 102	1 089	2,06	2,24

Põllumajandusministrid arutasid Brüsselis põllumajanduspoliitika tulevikku

Brüsselis toimus novembri keskpaigas Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika reformi avalik arvamuste vahetamine põllumajandusministrite tasandil.

Põllumajandusminister Helir-Valdor Seederi sõnul on Eesti olulisim sõnum konkurentsitingimuste võrdsustamine Euroopa Liidu põllumajandustootjate vahel.

“Eesti jaoks on äärmiselt oluline, et järgmise finantsperioodi jooksul saavutaksid otsetoetused ning sellega seotud maksed 90% Euroopa Liidu keskmisest tasemest,” ütles Seeder.

Ministrite nõukogu istungi peateemaks oli ühise põllumajanduspoliitika reform ja selle otsetoetusi puudutav määrus. Reformipaketti tutvustas Euroopa Komisjon esmakordselt oktoobrikuu põllumajandusministrite nõukogus.

Eesti otsib liitlasi otsetoetuste võrdsustamiseks

Eesti alustas rahvusvahelisel tasandil toetuse otsimist põllumajanduse otsetoetuste võrdsustamiseks Euroopa Liidu liikmesriikide vahel.

Põllumajandusminister Helir-Valdor Seeder on võtnud eesmärgi kohtuda oma kolleegidega liikmesriikides, tutvustamaks Eesti seisukohti Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika (ÜPP) järgmise perioodi kohta alates aastast 2014.

15. novembril kohtus Seeder Dublinis Iirimaa põllumajandusministri Simon Coveneyga. Arutelu teemaks oli kogu ÜPP reformipakett, eraldi keskenduti otsetoetuste ühtlustamisele ja maaeluvahendite jaotusele.

Iirimaa, kes on ELi keskmisel tasemel otsetoetuste saaja, tunnustas Eesti püüdlusi võrdsemate konkurentsitingimuste kehtestamise suunal. “Minu Iirimaa kolleeg rõhutas, et Iirimaa käsitleb nii otsetoetusi kui maaelutoetusi ühise pakatina, kuid põhimõtteliselt ta nõustus, et EL peaks liikuma ühtlasema toetuspoliitika suunas,” ütles Seeder.

Riikidevaheline otsetoetuste ümberjagamine on Seederi sõnul kindlasti läbirääkimiste kõige keerulisem ja ilmselt ka viimases faasis kokkulepitav teema, kus otsetoetuste roll on ka riigipeadel, kes langetavad otsuse ELi üldise finantsraamistiku osas.

Seeder märkis, et Iirimaa on Eestiga mitmetel ühisel seisukohtadel, kuidas ÜPP reformikõnelustel edasi liikuda. Muuhulgas oldi ühel meelel, et keskkonnamääruste elluviimise meetmed peaksid olema konkreetsele liikmesriigile sobivad, mitte üleeuroopalised ja suhteliselt nõrgalt suunatud.

“Samuti leidsime, et peaks valitsema riigisisene suurem paindlikkus suunata otsetoetusi aktiivsetele põl-

lumajandustootjatele ning võimalus tagada uute põllumajandusettevõtjate kaasatus põllumajandustootmisesse, mida praegune ajaloolisele referentsile baseeruv toetusõiguste süsteem oluliselt raskendab,” märkis Seeder.

Lisaks Iiri ministri-le on Seeder kohtunud Soome ja Läti kolleegidega ning ees ootavad kohtumised Taani, Suurbritannia ja Prantsusmaa ministritega.

Toidu märgistamise nõuded muutuvad täpsemaks

Euroopa Liidu Teatajas ilmus määrus, mille kohaselt tuleb tulevikus pakenditel esitada senisest täpsemat teavet toidu koostise kohta. Uue määruse eesmärk on võimaldada tarbijatel teha tasakaalustatud ja tervislikumaid toitumisvalikuid.

Kuigi kehtima jäävad olemasolevad, sisaldab määrus ka olulisi uusi nõudeid.

Tulevikus peab pakendatud toitude märgistusel andma toitumisalase teabe ehk teabe toidu energiasisalduse ning rasvade, küllastunud rasvhapete, süsivesikute, suhkrute, valkude ja soola koguse kohta. Seni oli sellise teabe andmine vabatahtlik.

Märgistuse selguse ja parema loetavuse tagamiseks on tehtud mitmeid täiendusi. Kohustuslik teave tuleb märkida silmatorkavasse kohta, hästi nähtavalt, selgesti loetavalt, seda ei tohi mingil viisil peita, varjata ega katkestada muu teksti või kujunduslike elementidega. Loetavuse nõue hõlmab muu hulgas näiteks ka seda, et tekst peab olema tausta suhtes kontrastne. Lisaks eelnevale kehtestatakse minimaalseks tähemärgi suuruseks 1,2 mm, praegu tähemärgi suurust sätestatud ei ole.

Päritoluriigi esitamise nõue muutub tulevikus kohustuslikuks värske, jahutatud ja külmutatud sea-, lamba-, kitse- ja kodulinnuliha puhul. Euroopa Komisjonile on pandud kohustus analüüsida päritoluriigi esitamise vajadust ka muude toitude puhul, nagu näiteks teised lihaliigid (uluki- ja küülikuliha), piim ja töötlemata toidud.

Valiku tegemine muutub lihtsamaks ka allergikutele. Pakendamata toitude puhul on kohustuslik esitada allergiat põhjustada võivad koostisosad müügikohas ja pakendatud toitude puhul esitatakse sellised koostisosad koostisosade loetelus sellisel viisil, et nad eristuksid teistest koostisosadest kirjastiili või taustavärvide abil.

Uued toidu märgistamise nõuded jõustuvad 12. detsembril 2011, kuid need muutuvad kohustuslikuks kolme aasta pärast, toitumisalase teabe nõuded viie aasta pärast. Sellega antakse ettevõtjatele võimalus kohandada uute nõuetega ning viia oma toodete märgistused järk-järgult uute nõuetega vastavusse.

*Imekaunist
jõuluaega
ja
tegusat
mit aastat!*

MAAMAJANDUS

SÜNDMUSED JAANUARIS

Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoda

- 20.–29. jaanuarini – maailma suurim toidu-, põllumajandus- ja aiandusmess Rahvusvaheline Roheline Nädal e *Internationale Grüne Woche* Berliinis. Eesti stendi teema on tänavu metsad, rabad ja sood. Pakutav menüü on inspireeritud metsaandidest (toidud metsamarjadest, seentest ja ulukilihast). Täiendav teave: tel 600 9349, e-post: info@epkk.ee, koduleht: www.epkk.ee.

Põllumajandusamet

- Taimekaitsekoolitused põllumeestele ja taimekaitsevahendite turustajatele taimekaitsetunnistuse saamiseks:
- 4.–6. jaanuarini – esmakordselt osalejatele (16 tundi) Säreveeres Järvamaa Kutsehariduskeskuses. Kursuse läbiviija Järvamaa KHK. Lisainfo ja registreerimine Ruth Türk, tel 5329 2188, 387 4042, ruth.turk@jkhk.ee

- 5., 10., 13., 19. jaanuaril – kursus neile, kel tunnistus aegunud (8 tundi) Pärnus Pärnumaa Talupidajate Liidus (Kerese 4). Kursuse läbiviija Olustvere TMK. Info tel 443 0923 või 444 1961.
- 16. ja 24. jaanuaril – kursus neile, kel tunnistus aegunud (8 tundi) Viljandimaal Olustveres. Kursuse läbiviija Olustvere TMK. Info telefonil 437 4244.
- 17., 20., 25. jaanuaril – kursus neile, kel tunnistus aegunud (8 tundi) Tartus Tartu Põllumeeste Liidus (Jalaka 48). Kursuse läbiviija Olustvere TMK. Info telefonil 736 6955.
- 19. jaanuaril – kursus neile, kel tunnistus aegunud (8 tundi) Pärnus, Pärnumaa Talupidajate Liidus (Kerese 4). Kursuse läbiviija Olustvere TMK. Info telefonil 443 0923 või 444 1961.

Maamajanduslike ürituste, koolituskursuste jms eelteateid veebruarikuu kohta ootab 31. detsembriks veebitoimetaja Aive Sarjas (tel 5309 7209, e-post: aive.sarjas@maaleht.ee).

Maamajanduse sisujuht

jaanuar–detsember 2011

Juhtkiri

Maamajanduse uus tulemine	Heiki Raudla	1
Uus ajajärk maaettevõtluses	Ülle Puusta	2
Põllumajandusameti esimene aasta	Illar Lemetti	3
Head algavat külvihooaega!	Pii Puusepp	4
Teel ühtse organisatsioonini	Thea Kaurla	5
Aeg on võidelda tuulekaeraga	Virve Straume	6
Maaülikool kui moodsa põllumajanduse kasvulava	Jüri Lehtsaar	7
Noorte toetuse puhul rakendus e-PRIA	Ülle Puusta	8
Aktiivset põllumeest tuleb soosida	Roomet Sõrmus	9
Maaülikooli selge visioon	Anne Luik	10
Eesti soovib otsetoetuste kiiremat võrdsustamist	Helir-Valdor Seeder	11
Aeg jälle atra seada, ...	Toomas Kevvai	12

Päevakorral

Euro maamehe vankri ees	Juhan Lepassaar	1
Tants viljasalve ümber	Indrek Aigro	2
Vaja on pikaajalisi lepinguid	Mati Koppel	3
Andres Oopkaup: Kõigepealt peaksime omatoodetud vilja ära kasutama		3
Lägavedu ja -laotus – omal jõul või teenustöona?	Heiki Raudla	4
Millest sõltub lägalaotuse hind?	Raivo Vettik	4
Pärast lumesula: raps annab lootust, teravili kiratseb	Peeter Viil	5
Käes on siloaeg	Paul Lättemäe	6
Kevad põllul: Eesti põllumees tegutseb üha targemalt	Peeter Viil	7
Uued osalejad laiendasid viljelusvõistluse geograafiat	Peeter Viil	8
Seeder näeb lähiaastate väljakutseid positiivses valguses	MM	9
Milline on Eesti traktoripark?	Ülo Traat	10
Ebavõrdne konkurents tuleb lõpetada	Olav Kreen, Roomet Sõrmus	11
Maareform tõi tagasi maaomanikud	Raivo Vallner	12

Taimikasvatus

Viljapõllud lumes. Mis saab edasi?	Peeter Viil, Laine Keppart	1
Viljelusvõistluse kogemused jõuavad ka teistele põldudele	Peeter Viil	1
Suurim kasum endiselt rapsist	Enno Koik	1
Talinisu – suurem saak ja rohkem tulu	Enno Koik	1
Kõrge kvaliteediga nisu. Aga mis eesmärgil?	Reine Koppel, Anne Ingver, Mati Koppel	1
Pilk minevikku: sada aastat Eesti adraleiutaja sünnist	Tiina Tammets, Edwin Nugis	1
Mais on meie põldudel tagasi	Ülo Kalm	1
Kevili otsib põllumeestele parimat turgu	Heli Raamets	2
Mullune ilm tõi nii pakast kui kuumust	Laine Keppart	2
Liikurpriksid Eesti põldudel	Lii Sammler	2
Pantriga täkarja	Kalvi Tamm	2
Taliviljade seis on lootustandev	Peeter Viil	3
Mahekartulit on tavakartulist raskem kasvatada	Luule Tartlan	3
Taliraps on riskikultuur	Enno Koik	4
Talv oli pikk, külm ja lumine	Laine Keppart	4
Künnivaba viljelemise kogemusi Rootsis ja Eestis	Peeter Viil	5
Astelpajumarjade okkiline tee istandusest turule	Toivo Univer, Edgar Haak, Neeme Univer	5

Millisel mullal kasvab tervislik toit?	Margus Ameerikas	5
Tuntud ja hinnatud Jõgeva sordid	Ingrid Bender	5
'Väike verev' ja teised vanad kartulisordid	Viive Rosenberg	5
Mis maksab jäätmaa hooldusiide?	Kalvi Tamm	6
Vilja eelpuhastamine on hädavajalik	Heino Lõiveke	6
Küندmise maailmameistrivõistlustel korraldi ajalugu	Lii Sammler	6
Inglased juurutavad oma rohumaadel uut väetamist	Lii Sammler	6
Kvaliteetne silo on hobustele hea sööt	Helgi Kaldmäe, Cheryl Rebase	6
Toidunisu kvaliteet sõltub taimede toitmisest	Margus Ameerikas	6
Tänavune kevad oli tavalisest soojem	Laine Keppart	7
Viljelusvõistlus 2011 – võistluspõllud saagiootel	Heiki Raudla	7
Maasikasaak sõltub paljuski multšist	Liidia Klaas	7
Maisi koht külvikorras	Heino Lõiveke	7
Hollandi köögiviljaühistu kaupleb üle maailma	Heli Raamets	7
Iga aasta toob üllatusi	Margus Ameerikas, Tiiu Annuk, Toivo Lauk	8
Põllumaade heakord on strateegiliselt oluline	Heiki Pajur	8
Maaparandussüsteemid tuleb korras hoida	Mati Tõnismäe	8
Uut masinapõlvkonda iseloomustab GreenEfficiency	Heiki Raudla	8
Kaunviljad tulevad tagasi	Hindrek Older	8
Mais on hea silokultuur	Olav Kärt	8
Eino Härn kiidab maisisilo	Silja Lättemäe	8
Viljelusvõistlus 2011: parimad tulemused saavutasid esmaosalejad	Endel Mets	9
Viljelusvõistluse 2011 persoon: Anti Mets	Endel Mets	9
Viljelusvõistlus 2011 – taliteraviljade saagid	Peeter Viil	9
Kartulimardikast on raske vabaneda	Luule Tartlan	9
Huvi kartuli vastu suureneb	Aide Tshakna	9
Parim rapsisaak kasvatati tänavu Pae Farmeris	Endel Mets	10
Viljelusvõistluse 2011 persoon: Tobrelutsud	Endel Mets	10
Agrotehnikast viljelusvõistluse rapsipõldudel	Peeter Viil	10
Kogemusi tänavustelt katsepõldudel	Mati Koppel, Virge Vasar, Evelin Vahter	10
Järjekordne kuum suvi	Laine Keppart	10
Suurima tulukuse saavutasid Männiku Piim ja Pae Farmer	Endel Mets	11
Kõrgeima haktaritulu andis jälle taliraps	Enno Koik	11
Võistviljelejast sai aasta põllumees 2011	Endel Mets	11
Köögiviljade tava- ja mahekasvatuse eripärad	Ingrid Bender	11
Võimalike kliimamuutuste mõju kartulisaagile	Jüri Kadaja, Triin Saue	11
Ühe ühistu kasvamine	Ülo Kalm	12
Viljelusvõistlus päädis autasustamisega	Endel Mets	12
Pae Farmeri edulugu	Endel Mets	12
Milline on Eesti traktoripark?	Ülo Traat	12
Kartuliaasta polnud kiita	Luule Tartlan	12
Kirev kartulimaailm: kellele 'Ants', kellele 'Maret'	Viive Rosenberg	12

Loomakasvatus

Udarapõletike ravi piimaproovide järgi	Piret Kalmus	1
Lüpsirobotti võidukäik jätkus masule vaatamata	Heli Raamets, Lii Sammler	1
Ilusaimad holsteinid kasvavad Šveistis	Lii Sammler	1
Piimatootjate majanduslik olukord	Marju Aamisepp	2
Kas maheloomadel on parem elu kui tavalistel?	Elen Peetsmann	2
Millist tõugu lihavesi valida?	Aigar Suurmaa	2
Mullu suurenes holsteinide toodang ja kasvas arvukus	Tanel Bulitko	3
Punaste lehmade toodang ületas 7000 kg piiri	Tõnu Põlluäär	3
Kas Eesti piimakari on jätkusuutlik?	Lii Sammler	3
Eestis on liiga vähe lehmnoorkarja	Mart Uba	3
Noorloomade kasvatamine on tõsine katsumus	Katrin Linkov	3
Loomakasvatus 2010. aastal	Liina Jürgenson	3
Renoveeritud laut andis neli tonni piima juurde	Lii Sammler	4
Kõrge toodangu võib saada ka vanast laudast	Lii Sammler	4
Põlised ja ohustatud, toetatud ja armastatud	Aive Sarjas	5

Lihaveisekasvatuse tõupuhtus luubi alla	Peeter Järv, Haldja Viinalass	5
Kuidas sööta mahelehma?	Margo Tani, Ragnar Leming	5
Lehmade söötmine erineva suurusega farmides	Olav Kärt	6
Ka punast lehma tasub pidada	Anne Zeemann	6
Põhitõed lihaveiste pidamisel	Alar Onoper	6
Eesti lehmad pälvivad tunnustust	Tõnu Põlluäär	7
Ketoosist söötja pilgu läbi	Meelis Ots	7
Lehmade söötmine erineva suurusega farmides (2)	Olav Kärt	7
Ka mesinduses on vaja tõuaretust	Ülo Kalm	8
Tori hobune püsib kindlalt rakkas	Aive Sarjas	8
Loomakasvatus esimesel poolaastal	Liina Jürgenson	9
Kahekümnes näitus "Tõuloom" Ülenurmel	Olev Saveli	9
Holsteini karja aretusest Eestis	Aarne Meier	9
Mahepiimatootmine nõuab enam teadmisi kui tavatootmine	Olav Kärt	9
Holsteinidest oli esmakordselt parim punasekirju lehm	Tanel Bulitko	10
Kakskümmend üle-eestilist tõuloomanäitust	Olev Saveli	10
Lihatalu elatab pererahva ära	Ülo Kalm	10
Punasekirju, aga ikkagi holstein	Tõnu Põlluäär	10
Bakterid laudas, joogis ja söödas	Marika Oesegel	11
Loomaarstiõpe on kallid, aga hädavajalik	Aive Sarjas	11
Lisapaari jalgu pole suudetud piimalehmadele aretada	Katrin Linkov	12
Trigon Agri Venemaa piimafarm ujub jõudsalt vastuoolu	Heli Raamets	12
Lammas, kes pügab end ise	Heiki Raudla	12
Edukas hobusekasvataja aimab aastaid ette	Aive Sarjas	12

Maaelu

Põllumeeste ring tõmbub Eestis koomale	Eve Valdvee	1
Elatustalud ja Euroopa mitmekesine maaelu	Ülle Puusta	1
Väikeste majapidamiste arv on pidevalt vähenenud	Ülle Puusta	1
Agroturism tutvustab farmi kõõgipoolt	Aive Sarjas	3
Mida teatakse LEADER-programmist?	Mati Mõtte	3
Põllumajandusharidusel on tulevikku	Heiki Raudla	4
Eesti mahepõllumajanduse hetkeseis	Egon Palts	4
Küla elushoidjad	Ülo Kalm	6
Rõõm tuli mitme talu õuele	Heiki Raudla	8
Väiketaluuniku ellujäämine	Ülo Kalm	9
Eesti–Soome kändjad 1:1	Sulev Oll	9
Eesti sai kõigi aegade noorima kunnimeistri	Lii Sammler	10
Milline on Eesti traktoripark?	Ülo Traat	11
Kahjulikke heitgaase järjest vähem	Heiki Raudla	11
Maaparanduse toetamine aitab maaparandusele tublisti kaasa	Mati Mõtte, Jaana Prants	11

Ökonoomika

Ebasoodsamad alad – puudus või eelis?	Marju Aamisepp	1
Kas toiduainete hind on õiglane?	Ants Laansalu	1
Edukate ja vähem edukate taimekasvatajate võrdlus	Eduard Matveev	3
Toetused on väikeettevõtetele eluliselt olulised	Marju Aamisepp	4
Suurem toodang, rohkem võimalusi	Marju Aamisepp, Eduard Matveev	5
Teravilja omahind on kiiresti tõusnud	Enno Koik, Eduard Matveev	6
Suur osa mahetoodangust jääb oma pere tarbeks	Marju Aamisepp, Eduard Matveev	8
Loomakasvatustevõtjate põhivara ja investeeringutoetused	Mati Mõtte, Risto Räisa	9

Tegija

Aasta konsulent Olavy Sülla ütleb oma arvamuse välja	Lii Sammler	1
Jaan Nõmmik – Eesti mahetoidu turuletooja	Ülo Kalm	2
Novaator Olderil üllatavad tulemused	Ülo Kalm	3
Riina Kaldaru: Saadame talupidajad Kanaaridele	Silja Lättemäe	4
Novaator Olderil üllatavad tulemused (2)	Ülo Kalm	4
Loomaarst – nii amet kui ka elustiil	Kaie Päike	5
Novaator Olderil üllatavad tulemused (3)	Ülo Kalm	5
Käde Kalamees: Hoidkem oma kohalikku maakarja!	Silja Lättemäe	6
Hans Kruusamägi armastab Sangaste rukist	Ülo Kalm	7
Maaelu kroonik Mati Narusk	Ülo Kalm	8
Küllil Vikat tunneb lambaid	Silja Lättemäe	10
Noortalunikud ootavad oma ridadesse täiendust	Heli Raamets	11
Jäämägi Arvi Tammel	Lii Sammler	12

Põllumees puhkab

Mägimatkaja Madis Avi kõrgeim vallutus on 6000 meetrit	Heli Raamets	3
Valgetähga põllumehe süda on Krimmis	Sulev Oll	5
Talunikul jalad taeva poole	Sulev Oll	8
Lembit Paal leidis elu armastuse 45aastaselt	Lii Sammler	11
Söögisöber Sõrra	Lii Sammler	12

Talupojatarkus

Miks ma loobusin mahetoetusest?	Ants Aaman	7
Mahevalik tuleb teha teadliku otsusena	Eve Ader	8
Milleks rassida, kui raha saab niigi?	Mart Timmi	9
Põllumaa väärtust tuleb säilitada	PM	10
Kaua veel?	Jaak Läänemets	11
Tootmine nitraaditundlikul alal	Marko Gorban	12

Turg

Tarbija väärtustab kodumaist toidukaupa	Lia Lepane	7
Lihaveise väljund – nii peenestatud kui tükkidena	Heli Raamets	8
Puu- ja köögivilja peab olema kvaliteetne igal letil	Saima Evendi	10

Varia/Silmaring

Mahetoit – vähe toodame, vähe tarbime	Ülo Kalm	2
Eesti sammub Saksa turistidele südamesoppi	Heiki Raudla	2
Läti põllumajandusaasta 2010	Rolands Makulis	3
Traktoriturul troonivad tuntud tegijad	Ilmar Karjane	4
Seeder: Põllumajandusteaduse olukord pole eriti kiita	Heiki Raudla	5
Läti suurendab toiduainete eksporti Venemaale	Rolands Makulis	5
Traktoripäev – Traktordiena 2011	Endel Mets	6
Lätist: müüdid ja tegelikkus põllumajandusühistute kohta	Rolands Makulis	6
Vaatamata kokkuostuhinna tõusule valitseb Lätis piimapuudus	Rolands Makulis	7
Euroopa Komisjoni ettepanek on Lätile vastuvõetamatu	Rolands Makulis	8
Läti piimatootjad ehitavad oma piimatööstusi	Rolands Makulis	10
Türgi põllumajanduse kiire areng	Lii Sammler	11

In memoriam

Ants Laansalu 2.06.1938 – 17.05.2011

Tootmine nitraaditundlikul alal

MARKO GORBAN

PMi maaelu arengu osakonna
juhataja asetäitja

Kui analüüsida väetiste kasutamist nitraaditundlikul alal asuvates maakondades, ei ilmne riiklikust statistikast otseselt, et väetiste kasutamine oleks seal väiksem. Statistikaamet on alustanud ka nitraaditundliku ala tootjate keskmise väetisekasutuse täpsemat analüüsi ja esialgsed andmed erinevust teiste tootjatega ei näita.

Kindlasti võivad piirangud mõjutada teatud intensiivsemaid põllumajandustootjaid, kuid hetkel puudub ülevaade, kui paljusid ja mis ulatuses.

Põllumajandustoetuste maksimise aluseks olevad Euroopa Liidu õigusaktid ei näe ette meedet, mis võimaldaks kompenseerida tootjatele tulukaotust, mis tuleneb just nitraadidirektiivi alusel sätestatud nõuetest. Seepärast ei ole võimalik kompenseerida veeseaduses või selle alamaktides nitraaditundlikule alale kehtestatud väetamise piiranguid. Samas on võimalik kompenseerida vabatahtlikke keskkonnameetmeid, millega kaasneb saamata jäänud tulu või lisakulud, mis tulenevad õigusaktidega kehtestatud nõuetest rangemate kohustusete võtmisest.

Praegu on ELi tasandil käimas arutelud ühise põllumajanduspoliitika tuleviku teemadel. Muu hulgas arutatakse selle üle, milline saab olema maaelu arengu poliitika ja selle instrumendid perioodil 2014–2020.

Põllumajandusministeerium on moodustanud juhtkomisjoni Eesti maaelu arengukava 2014–2020 ettevalmistamiseks. Juhtkomisjoni kuuluvad kõigi olulisemate maaelu arenguga seotud sektorite esindusorganisatsioonid (praeguse seisuga 26 organisatsiooni). Üheks juhtkomisjoni ülesandeks on arenguka-

Vastus viljakasvataja Jaak Läänemetsa Maamajanduse eelmises numbris ilmunud küsimusele, miks ei kompenseerita nitraaditundlikel aladel tegutsevate põllumeeste saamata jäänud tulu.

Pandivere ja Adavere-Põltsamaa nitraaditundlik ala

Allikas: maa-amet

va kohta ettepanekute tegemine ja nende heakskiitmine.

Koostöös sotsiaalpartneritega oleme lõpule viimas maapiirkonna olukorrakirjelduse analüüsi, mis peaks kaardistama maapiirkonna peamised tugevused, nõrkused, võimalused ja ohud. Kõigil maapiirkonnas reaalselt tegutsevatel ettevõtjatel, ühingutel ja inimestel on oma esindusorganisatsiooni kaudu võimalik arengukava koostamisse panustada.

Kui kohalikul tasandil on mõni probleem või vajadus, mille lahendamine võiks kuuluda maaelu arengu poliitika ulatusse, saab selle oma esindajate kaudu ka arengukava koostajateni viia.

ELi maaelu arengu poliitika peamiseks prioriteetideks järgmisel programmiperioodil on teadmusiire põllumajanduses ja metsanduses, põllumajanduse konkurent-

sivõime ja põllumajandusettevõtete elujõulisus, toiduahel ja riskijuhimine, ökosüsteemid, ressursisääst ja keskkonnasäästlik majandus, töökohad ja maapiirkonna areng.

Nende prioriteetidega on hõlmatud ka veemajandusega seonduv. Ühe võimaliku instrumendina, millele eelpool ka viidatud sai, on liikmesriikide jaoks välja pakutud vee raamdirektiivi kohane toetus, mille raames oleks võimalik hüvitada direktiivi rakendamisest tulenevaid kulusid ja saamata jäänud tulu põllumajandustootjatele.

Vastav toetus peab olema seotud vesikondade veemajandamiskavadega, nõuded peavad minema kaugemale nõuetele vastavuse nõuetest, ÜPP I samba rohestamise elementidest, olema range mad vee raamdirektiivi vastuvõtmise ajal ELis kehtinud õigusaktidega ettenähtud kaitsetasemest ning minema kaugemale muudest ELi veekaitse nõuetest.

Samuti on järgmisel programmi-perioodil jätkuvalt võimalik rakendada põllumajandustootja jaoks vabatahtlikke keskkonnameetmeid.

Eesti maaelu arengukava 2014–2020 ettevalmistused jõuavad võimalike maapiirkonna probleemide lahendusteede ja meetmete aruteludeni loodetavasti 2012. aasta jooksul.

Samas tuleb silmas pidada maaelu arengu poliitika ulatust ja võimalusi ning selleks ettenähtud ressursi piiratust. Seega ei ole arengukavaga võimalik lahendada kõiki maapiirkonna probleeme.

Kindlasti on partneritel võimalik oma sõna sekka öelda nii Eesti maaelu arengukava 2014–2020 eesmärkide seadmisel kui nende saavutamiseks kõige asjakohasemate meetmete väljapakkumisel.

Häid pühi!

Uued masinad uueks aastaks!

TRAKTORID

TELESKOOPLAADURID

Einböck

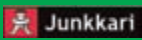
Quicke

TORNUM

MURSKA

Fliegl

ASA-LIFT

TERAVILJAKÜLVIKUD

ADRAD

SILOKING

SÖÖDAMIKSERID

SULKY

VÄETISEKÜLVIKUD

ZUIDBERG

Underhaug

agados

GLOBUS

AGRONIC

LÄGALAOTURID

BARGAM

TAIMEKAITSEPRITSID

LAGARDE

UM Underhaug

Kverneland

tkS
MEKANSKE

A.Tammel AS
Turu 7, Jõgeva

Tel 776 8030
Mob 504 7539

info@atammel.ee
www.atammel.ee

AINULT SELLE KUU LÕPUNI.

CASE IH KOMBAINIDEL LIISINGU SOODUSINTRESS 1,15% + EURIBOR.

Harukordne võimalus osta kombaine liisinguintressiga alla 3%. Ja järgmisel aastal tasuta reis Case IH tehastesse USA-s. Nüüd on õige aeg valida Case IH !

Case IH on Axial-Flow rootorkombaine tootnud 35 aastat. Kombainide ülesehitus on lihtne, kuluvasadid on vähe ja hoolduskulud minimaalsed. Rootor tagab saagi kõrge kvaliteedi, purustatud terade osakaal on väga väike. Masinat on lihtne seadistada ja reguleerida. Uutel Tier4 mootoritel on rohkem võimsust, aga väiksem kütusekulu. Rootorkombain on töökindel, efektiivne ja suure tootlikkusega. Just see, mida vaja !

Aivo Pöld
Kalmer Kendaru
Raido Lääne
Marek Selter

Rakvere ☎ 503 7273 (Ida-Viru, Lääne-Viru)
Tallinn ☎ 503 8786 (Harju, Järva, Rapla, Lääne, saared)
Tartu ☎ 506 8364 (Jõgeva, Tartu, Võru, Põlva)
Viljandi ☎ 514 6636 (Viljandi, Pärnu, Valga)

HOOLDUS ☎ 5300 2299
VARUOSAD ☎ 5300 6329

CASE IH
AGRICULTURE

CNH CAPITAL

www.dotnuvosprojektai.ee